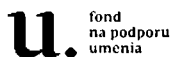

JEAN BAUDRILLARD

HESLÁ

HRONKA

Realizované
s finančnou podporou Fondu na podporu umenia

Preklad vznikol
s finančným príspevím Literárneho fondu

« MOTS DE PASSE » de Jean BAUDRILLARD
Copyright © Pauvert, département des éditions
FAYARD, 2000
Translation © Pavol Sucharek 2016
Cover design © Matúš Koločík
Slovak edition © Hronka, Bratislava 2016

ISBN: 978-80-971743-9-2

Jean Baudrillard

HESLÁ

Úmysel vytvoriť retrospektívnu panorámu perspektívneho diela sa javí paradoxne. Akoby sa Orfeus obracal za Eurydikou príliš skoro, posielajúc ju tak navždy späť do podsvetia. Vyzerá to tak, akoby dielo predchádzalo samo seba, od začiatku tušiac svoj koniec, akoby bolo uzatvorené, akoby sa rozvíjalo určitým koherentným spôsobom, akoby existovalo odjakživa. Nevidím teda inú možnosť, ako hovoriť o ňom v pojmoch simulácie; spôsobom, ktorý pripomína Borgeso-
vu rekonštrukciu stratenej civilizácie na základe úryvkov z kníh. To znamená, že si len sotva môžem položiť otázku jeho sociologickej vierohodnosti – jej zodpovedanie by mi navyše spôsobilo nesmierne ťažkosti. Bezpochyby bude lepšie, ak sa zhostím roly imaginárneho cestovateľa narážajúceho na svoje dielo ako na zabudnutý rukopis; cestovateľa, ktorý sa následkom nedostatku externých dokumentov usiluje o rekonštrukciu spoločnosti, ktorú opisujú.

J. B.

Heslá – samotný výraz sa mi javí ako dosť presné pomenovanie takmer iníciačného spôsobu prenikania do vnútra vecí bez toho, aby bolo nutné spisovať katalóg. Pretože slová sú nosičmi a generátormi ideí oveľa skôr ako naopak. Ako kúzelné, magické operátory neprinášajú len tieto idey a veci, ale samy sa premieňajú, pretvárajú jedny na druhé, opisujúc vo svojej evolúcii špirálovitú trajektóriu. Práve takto sú slová nosičmi ideí.

Slová sú pre mňa ohromne dôležité. To, že vedú svoj vlastný život – vďaka čomu sú smrteľné –, je evidentným faktom pre každého, kto od myslenia nepožaduje konečné slovo s budovateľským zámerom. To je môj prípad. V časovosti slov sa rozohráva takmer poetická hra smrti a znovuzrodenia: postupné metaforizácie spôsobujú, že sa idea stáva niečím viac a niečím iným ako je sama – „formou myslenia“. Pretože

jazyk myslí, myslí nás a za nás, prinajmenšom potiaľ, pokiaľ myslíme my prostredníctvom neho. V tom prípade ide medzi slovami a ideami o výmenu, ktorú možno nazvať symbolickou.

Zdá sa nám, že za všetok pokrok vďačíme ideám – takáto je bezpochyby fantazma každej teórie a každej filozofie –, sú to však samotné slová, fungujúce na spôsob „radiaceho mechanizmu“, ktoré generujú a regenerujú idey. Idey sa križujú, miešajú na úrovni slova, plniaceho rolu operátora (nie však technického) v katalýze ako hre, ktorej *vkladom*, aspoň tak vysokým ako idey, je samotný jazyk.

Pretože slová plynú, mínajú sa, hynú, premieňajú sa, pretože sú nosičmi ideí nepredvídateľným a nevypočítateľným spôsobom, dovoľujú „heslá“, ako sa mi zdá, nielen uchopiť veci v ich konkrétnosti, ale aj umiestniť ich v otvorenej a panoramatickej perspektíve.

OBJEKT

Objekt bol pre mňa vždy „heslom“ *par excellence*. Pretože som chcel prerušiť spojenie s problematikou subjektu, riadil som sa objektovou perspektívou od samého začiatku. Problém objektu predstavoval alternatívu tejto problematiky a vytýčil horizont mojich reflexií. Boli tu však aj dôvody spojené s obdobím, v ktorom som žil: prechod od primátu produkcie k primátu spotreby 60-tych rokov postavil objekt do popredia výskumu. Avšak to, čo prebudilo môj skutočný záujem, nebol iba vyfabrikovaný objekt ako taký, ale spôsob, akým objekty komunikovali so sebou; inými slovami, systém znakov a nimi vypracovaná syntax. A hlavne to, že odkazujú k menej skutočnému svetu ako je ten, ktorý sa nám javí vo svetle údajne všemocnej spotreby a zisku. Podľa mňa objekty vo svete znakov veľmi rýchlo stratili svoju úžitkovú hodnotu a vstúpili do hry, v ktorej odpovedajú na vlastné výzvy.

Za touto semiologickou formalizáciou sa bezpochyby ukrývala spomienka na Sartrova Nevoľnosť (*La Nausée*), najmä jeho známeho obrazu koreňa, predmetu obsesie, jedovatej substancie... Zdalo sa mi, že je objekt obdarený vášňou,

že môže prinajmenšom viesť vlastný život, vystúpiť z pasívnosti svojho používania, nadobudnúť určitý stupeň autonómnosti, či možno dokonca schopnosti pomstiť sa subjektu, príliš si istého svojou vládou. Objekty sme vždy považovali za nehybný a nemý svet, s ktorým možno ľubovoľne nakladať ako s naším vlastným produktom. Podľa mňa nám však tento svet vyfabrikovaných objektov, prekračujúci svoje použitie, má vždy čo povedať. Tento svet sa stal súčasťou ríše znakov, v ktorej sa už nič nedeje jednoducho, lebo znak vždy predpokladá zahľadenie veci. Objekt teda neoznačoval len skutočný svet, ale aj jeho neprítomnosť – obzvlášť neprítomnosť subjektu.

To, čo ma zaujímalo, bol teda výskum tejto fauny, tejto flóry objektov. Na tento účel som využíval všetky vtedajšie disciplíny: psychoanalýzu, marxistickú analýzu produkcie a hlavne, inšpirovaný Barthesom, lingvistickú analýzu. Štúdium objektov však vyžadovalo, aby som hranice týchto disciplín prekročil. Inak povedané, vynútilo si určitú transverzálnosť. Analýzu objektu, samozrejme, nemožno redukovať na nijakú konkrétnu disciplínu, a objekt, ktorý ich všetky urobí nepreniknuteľnými, mi pomáhal podkopať všetky ich postuláty – vrátane semiológie, čo vyplýva z toho, že objekt-znak, v rámci ktorého fungujú vzájomne na seba pôsobiace, rozmanité typy hodnôt, je oveľa viacznačnejší ako lingvistický znak.

Mimo skutočného záujmu o tieto rozličné

disciplíny ma uchvátilo, a doteraz uchvacuje predovšetkým to, ako objekt uniká a zaniká, inými slovami všetko to, čo je na ňom *Unheimlich*, „znepokojujúco zvláštne“. Jeho sprostredkujúca výmena pre mňa zostáva nestráviteľnou. Objekt je určite sprostredkovateľ, zároveň však, vzhľadom na svoju bezprostrednosť a imanentnosť tento sprostredkovateľský proces prerušuje. Je obojstranný, uspokojuje a zároveň rozčarúva; možno má svoj pôvod v onej Bataillovej „prekliatej časti“,¹ ktorú nemožno nikdy zničiť, zničiť ani vykúpiť. Niet nijakého Vykúpenia objektu. Vždy zostane akýsi „zvyšok“, ktorého sa subjekt nemôže zmocniť, a ktorý chce subjekt zastreť pomocou mrhania a akumulácie; zvyšok, ktorý nakoniec len rozmnoží prekážky vzťahu.

Hoci prvotne komunikujeme prostredníctvom objektov, ich bujnenie túto komunikáciu blokuje. Objekt zohráva takmer dramatickú rolu, je

1 Bataille charakterizuje život na zemi ako nadbytok. Vychádza z elementárneho faktu, že každý živý organizmus dostáva zo svojho okolia v princípe viac energie, ako vydáva a potrebuje na udržanie života. Spoločnosť teda nemá problém s nedostatkom, ale akútnym nadbytkom. Pochádza priamo zo slnka, ktoré vydáva energiu bez nároku na jej vrátenie. Problémom súčasnej spoločnosti nie je zvyšovanie produkcie, ale naopak, marenie nadbytku. Ten je potrebné neproduktívne, to znamená bez protihodnoty premrhať, nie vkladať do ďalšieho rastu, ktorého následkom by bol zasa len nárast prebytočnej energie. „Prekliatou časťou“ nazýva Bataille práve tento nadbytok. Paradoxom je, že v štádiu najväčšieho prírodného bohatstva strácame zo zreteľa jeho pôvodnú funkciu *daru*. Por. G. Bataille, *Prokletá časť. Teorie náboženství*. Praha, Herrmann & synové 1998. Pozri ďalej poznámku k Maussovej koncepcii potlaču, teda systému výmeny „daru“ a „proti-daru“. (pozn. prekl.)

plnoprávnym hercom, ničiacim všetku jednoduchú funkcionálnosť. Tento aspekt ma na ňom zaujíma najviac.

HODNOTA

Hodnota je, samozrejme, bezprostredne spojená s objektom, problematika hodnoty je však užšia, a ako základ produkcie a trhu zahŕňa hlavne úžitkovú a výmennú hodnotu. Úžitková a výmenná hodnota sa mi spolu s dialektikou, ktorá je medzi nimi nastolená, zo začiatku javili ako racionálne konštrukcie postulujúce možnosť vyváženia hodnoty, nájdenia jej všeobecného ekvivalentu, ktorý by umožnil vyčerpať význam a vyúčtovať opis výmeny. Vtedy vstúpila do hry antropológia, pričom som chcel na tieto pojmy zaútočiť zozadu a zničiť ideológiu trhu, čiže trh ako ideológiu, nielen ako skutočnosť. Antropológia však sprístupňuje spoločensvá a kultúry, v ktorých pojem hodnoty v našom chápaní takmer nejestvuje, a kde veci podliehajú bezprostrednej výmene, bez sprostredkovania transcenciou či abstrakciou.

Popri trhovej hodnote existujú hodnoty morálne a estetické, fungujúce na základe opozície medzi dobrom a zlom, krásnom a škaredosťou... Zdalo sa mi však, že veci môžu cirkulovať odlišne, a výskum odlišných kultúr mi umožnil formulovať takú koncepciu formy organizácie,

ktorá nie je založená na transcendencii hodnoty ani transcendencii moci, lebo tie už manipuláciu hodnôt predpokladajú. Išlo mi o očistenie objektu – hoci nielen jeho – od štatútu tovaru, o vystihnutie jeho bezprostredného, surového charakteru, ktoré by zaň okamžite nevypisovalo trhovú cenu. Alebo objekt nemá hodnotu, alebo je bezcenný – v oboch prípadoch nemožno jeho hodnotu v silnom slova zmysle náležite oceniť. Výmena môže prebiehať na základe pravidiel, ktoré však nestanovuje dohoda – tak ako vo všeobecnom systéme hodnôt, ale zmluva. Medzi dohodou predstavujúcou abstraktný konsenzus medzi dvoma stranami, členmi alebo jednotlivcami a zmluvou, ktorá je duálnym vzťahom založeným na spoluúčasti, existuje zásadný rozdiel. Môžeme sa o tom presvedčiť pri určitých obmenách poetického jazyka, v rámci ktorých sa slovná výmena a celá intenzita pôžitku uskutočňujú bez toho, aby odkazovali na svoj inteligibilný význam, mimo ich funkcionálnu „významovú hodnotu“. Týka sa to tak objektov, ako aj jednotlivcov. V tejto perspektíve sa potom črtá možnosť, ako celý systém hodnôt s jeho sférou vplyvu určitým spôsobom skratovať. To zmysel umožňuje ovládať jazyk a komunikáciu (hoci sa rečový akt a jeho obmeny na tejto vláde reči podieľajú), a trhovú hodnotu zasa vládu nad trhom. Na základe hodnoty dobra a zla je zasa založená morálna prevaha... Takýmto spôsobom sa tvorí každý druh nadvlády. Viera v možnosť prekročenia za hranice hodnoty je možno utopická, je to však

operatívna utópia, predstavuje pokus o radikálnejšie premyslenie fungovania vecí.

Faktom však zostáva, že skúmanie hodnoty je o čosi komplexnejšie: čím viac sa blížime k pochopeniu trhovej hodnoty, tým viac nám uniká zmysel hodnoty-znaku, v istom okamihu sa teda hodnota vyčerpá a rozptýli do neforemna. Čo nastane v okamihu, v ktorom bude všetko zastúpené faktickosťou? Nachádzame sa ešte vo svete hodnoty alebo vo svete simulácie?

Možno sa stále nachádzame v stave dvojakej morálky... Jestvuje totiž morálna oblasť – oblasť trhovej výmeny, ako aj nemorálna oblasť –, oblasť hry, v rámci ktorej majú zmysel jedine samotná udalosť hry a vznik všeobecne prijímaných pravidiel. Tie sú niečím celkom iným ako odvolávanie sa na spoločný všeobecný ekvivalent: aby sme sa mohli zúčastniť na nejakej hre, musíme sa totálne angažovať, a to medzi účastníkmi vytvára typ vzťahu, ktorý je oveľa dramatickejší ako konkrétna trhová výmena. V tomto vzťahu už nie sme abstraktnými a vzájomne zameniteľnými individuími: pokiaľ ide o možnosť víťazstva alebo prehry, to znamená života alebo smrti, každý z nás zaujíma jedinečné postavenie. Dokonca aj vo svojich najbanálnejších formách nám hra vnucuje celkom odlišný model súboja ako výmena – slovo také nejednoznačné, že som skôr náchylný hovoriť o nemožnej výmene.

SYMBOLICKÁ VÝMENA

Symbolická výmena predstavuje strategický akt, pri ktorom sa všetky modality hodnoty zbiehajú do jedinej zóny, ktorú možno nazvať slepou; ide o zónu, v ktorej je všetko sproblematicizované. Symbolické tu nemá bežný význam „imaginárneho“ ani „fiktívneho“ v lacanovskom zmysle.² Je to symbolická výmena v antropológickom slova zmysle. Kým hodnota má vždy jednosmerný zmysel, čiže vedie na základe systému rovnováhy z jedného bodu do druhého, pri symbolickej výmene ide o reverzibilitu členov.

- 2 Reálno (opak skutočnosti, reality v bežnom slova zmysle) Lacan odlišuje od reality (keďže realita je podľa neho symbolicky, imaginárne sprostredkovaná, riadi sa logikou signifikantu). Lacan sám prísne nerozlišoval medzi imaginárnym a symbolickým. Jedným z príkladov imaginárna je *Ja* – samo *Ja* zasahuje do psychického života len ako určitý symbol a plní teda podobnú funkciu ako pre nejakého indiána plní napríklad papagáj. Keď o sebe hovoríme „som ja“, je to niečo podobné, ako keď tento indián o sebe vyhlásuje „som papagáj“. Por. J. Lacan, *Séminaire II. Le moi dans la théorie de Freud et dans la technique de la psychanalyse*, 1954-1955. Paris, Éditions du Seuil 1978, s. 52.

K problému imaginárna a symbolického pozri J. Pechar, *Lacan a Freud*. Praha, SLON 2013; J. Pechar, *Být sám sebou. Pojem identity a jeho meze*. Praha, Hynek s.r.o. 1995; J. Fulka, *Psychoanalýza a francouzské myšlení*. Praha, Herrmann & synové 2008. (pozn. prekl.)

Pomocou tohto výrazu som chcel zaujať postoj, ktorý by bol opakom trhovej výmeny, to znamená uskutočniť politickú kritiku našej spoločnosti v mene toho, čo by bolo možné označiť – pokiaľ by v odlišných kultúrach nezohrávala zásadnú rolu – za utópiu.

Pokiaľ hovorím o reverzibilite, mám na mysli zameniteľnosť života a smrti, dobra a zla, všetkého toho, čo sme doteraz organizovali v pojmach alternatívnych hodnôt. V symbolickom univerze sa život so smrťou vzájomne zamieňajú. A ak uvážime, že tieto členy nie sú oddeľné, ale naopak zameniteľné, dochádza v oblasti výmeny k zásadnej problematizácii idey hodnoty predpokladajúcej existenciu opozít, medzi ktorými možno potom zaviesť dialektický vzťah. V symbolickom niet nijakej dialektiky. Pokiaľ však ide o život a smrť v našom hodnotovom systéme, tam reverzibility naopak niet: to, čo je pozitívne, stojí na strane života, negatívne zas na strane smrti, ktorá predstavuje koniec života, jeho protiklad; kým v symbolickom univerze sa členy vzájomne v prísnom slova zmysle *zamieňajú*.

Platí to pre každú oblasť, čiže rovnako aj pre oblasť tovarovej výmeny: potlač³ predpokladá

3 Potlač znamená v jazykoch severoamerických kmeňov Kvakiutlov hlavne „živiť“, „konzumovať“. Platí pre označenie najrôznejších platieb a odškodnení, či skôr darov a proti-darov: svadobných darov, náhrad šamanom, záloh, úrokov z omeškania, slovom všetkých druhov výdavkov a prerozdelenia. Tento systém darov je však špecifický tým, že pri ňom často dochádza k čis-

určitý typ cirkulácie tovarov, ktorý ich zbavuje idey hodnoty, a ktorý nikdy nemôže prestať, lebo zahŕňa aj také prvky, ako sú márnوترatnosť a hýrenie vecami. Výmena sa musí diať nepretržite, neustále musí naberať na intenzite, eventuálne aj po smrti. Takúto formu výmeny by na seba mohla prevziať hra, peniaze už totiž nemajú stálu hodnotu – podliehajú neustálej cirkulácii v súlade so symbolickým pravidlom, ktoré nemá nič spoločné s morálnym zákonom. V závislosti od tohto symbolického pravidla sa zarobené a ušetrené peniaze nemôžu opätovne premeniť na trhovú hodnotu, musia sa bez prestania vracieť do hry v rámci hry samotnej.

Preto by sme mali symbolickú výmenu uchopiť na širšej úrovni, na úrovni foriem. Na tejto úrovni sa zvieracia, ľudská a božská forma vzájomne zamieňajú v súlade s pravidlom metamorfóz, pri ktorých každé bytie neustále stráca svoju ohraničujúcu definíciu, medzi iným predpokladajú-

to deštruktívnej forme spotreby, keď je značný a dlho zhromažďovaný majetok naraz rozdáný alebo dokonca zničený, niekedy pôsobí ako jedno obrovské, márnوترatné plytvanie. Odstraňujú sa pri ňom skutočne potrebné veci, nadmerne sa spotrebúvajú vzácne potraviny, ničí sa však aj pre čiru radosť z ničenia, napr. medené predmety a rôzne platidlá sa rozlamujú alebo jednoducho zahadzujú do vody. Medzi náčelníkmi a vazalmi, medzi vazalmi a poddanými vďaka týmto darom vzniká určitý druh hierarchie. Dávať a okázalo ničiť totiž znamená prevahu, stať v kmeňovej hierarchii vyššie, naopak prijať a neodplatiť väčšou mierou znamená podriaďiť sa, stať sa zákazníkom, a sluhom, stať sa malým, upadnúť. Pozri M. Mauss, *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. Prel. J. Našinec. Praha, SLON 1999, s. 14, 83, 146. (pozn. prekl.)

cu opozíciu medzi ľudským a neľudským a pod. V symbolickej cirkulácii vecí sa nijaká nevyznačuje oddelenou individualitou, všetky so sebou spolupracujú, zúčastňujú sa na istom druhu univerzálneho spolupodieľania nerozlučných foriem. To isté platí pre telo zbavené „individuálneho“ štatútu: predstavuje istý druh obetnej substancie, ktorá nekontrastuje s nijakou substanciou ako je duša či iné duchovné hodnoty. V kultúrach, v ktorých sa telo priebežne zúčastňuje na rituáloch, nepredstavuje symbol života, preto sa tu neobjavuje otázka jeho zdravia, pretrvania či nenarušiteľnosti. Na rozdiel od našej individualistickej predstavy tela spojennej s pojmami vlastníctva a nadvlády, predpokladajú koncepcie tela vlastné prvotným kultúram jeho ustavičnú prechodnosť a zameniteľnosť. V ich chápaní je to substancia schopná prenikať inými, odlišnými formami, zvieracími, minerálnymi, rastlinnými.

Neodohráva sa vždy všetko v podstate na úrovni symbolickej výmeny, to znamená spoluúčasti na hre ďaleko prekračujúcej racionálny obchod s vecami alebo telami, aký pestujeme v súčasnosti? Bez ohľadu na to, ako paradoxne to môže vyznieť, som presvedčený, že ekonómia, tak ako ju chápeme, čiže ekonómia v racionálnom a vedeckom zmysle nikdy nejestvovala, a že symbolická výmena predstavuje základnú schému vecí, že práve na tejto úrovni sa dejú veci.

Na túto symbolickú výmenu môžeme v skutočnosti hľadiť ako na stratený objekt, môžeme

sa zaoberať inštitúciou potlaču v prvotných kultúrach, antropologicky ho spracovávať, uspokojúc sa pritom s konštatáciou, že žijeme v absolútne odlišnej, totálne trhovej spoločnosti, v spoločnosti riadiacej sa princípom hodnoty... Je to však také isté? Možno naďalej žijeme vo svete ohromného potlaču a popri tom, že vytyčujeme hranice oblastí, v ktorých sa údajne koncentrujú rozmanité ekonomické, anatomické alebo sexuálne racionality, fundamentálnou a najradikálnejšou formou zostáva výzva, tromf, licitácia, potlač, inými slovami negácia hodnoty – obeta hodnoty. Hoci si to nechceme priznať, možno stále žijeme v obetnom režime a ani nemôžeme inak, lebo bez rituálov a mýtov už nemáme k životu nijaké prostriedky.

Nemá zmysel prepadať nostalgii: zaviedli sme však novú formu organizácie, ktorá vytvorila ireverzibilný lineárny systém všade tam, kde doteraz panovali cyklické, cirkulárne a reverzibilné formy. Žijeme a potom zomierame – a to je skutočný koniec.

ZVÁDZANIE

Zvádzanie (fr. *la séduction*) pre mňa predstavovalo univerzum, ktoré radikálne protirečilo univerzu produkcie. Pri zvädzaní už nejde o vynorenie vecí, ich vytvorenie či vyfabrikovanie pre svet hodnôt, ale práve o očarenie, zlákanie, to znamená o defraudáciu ich hodnoty, zbavenie identity a reality s cieľom odsúdiť ich na hru zdania, symbolickú výmenu. Pôvodne sa symbolická výmena odohrávala v ekonomickom svete, svete tovarov (svet potlaču), neskôr ako symbolická výmena smrti. Napokon prišla sexualita, ktorá trochu zúžila pole jej pôsobnosti. Moje vlastné chápanie pojmu zvädzania zahŕňa všetko, nielen výmenu medzi pohlaviami. Je jasné, že vzhľadom na svoju odlišnosť pátra každé pohlavie po svojej identite v konfrontácii s odlišným pohlavím, formou rivality alebo spoluúčasti, uprednostňujú sexualitu raz ako funkciu, raz ako *rozkoš*. Zvädzanie však pre mňa prvotne predstavovalo reverzibilnú formu, v ktorej sa obe fyziologické pohlavia pohrávali so svojou identitou, vstupovali do určitej hry. V kontexte prevládajúceho presvedčenia o tom, že maskulínne reprezentuje samo osebe sexuálnu identi-

tu, ma zaujímala hlavne forma feminínneho stávania sa maskulínnym a maskulínného stávania sa feminínnym. Feminínne som považoval za niečo, čo odporuje opozícii maskulínne/feminínne, teda opozícii založenej na hodnote dvoch pohlaví. Feminínne bolo niečo, čo diagonálne pretínalo tieto pojmy a určitým spôsobom rušilo samotnú sexuálnu identitu. Musím povedať, že táto koncepcia vytvorila v radoch feministiek niekoľko nedorozumení, najmä ak uvážim skutočnosť, že tu nejde o sexuálne oslobodenie, ktoré sa mi v konečnom dôsledku javilo ako pomerne naivný projekt, keďže je založený na hodnote a sexuálnej identite...

Zvádžanie je fatálnejšia a oveľa riskantnejšia hra, ktorá nie je v nijakom prípade vylúčením slasti a potešenia (fr. *plaisir*), je však niečím celkom iným ako rozkoš (fr. *jouissance*). Zvádžanie je vyzvanie, je to forma, ktorá vždy smeruje k narušeniu našej identity, podkopaniu toho, za čo považujeme seba samých. Črtá sa v ňom možnosť rozpoznania radikálnej inakosti. Zdalo sa mi, že zvádzanie sa týka všetkých foriem, ktoré sa vymykajú systému akumulácie a produkcie. Sexuálne oslobodenie, ktoré bolo svojho času skutočne veľkým sporom, podobne ako oslobodenie pracujúceho ľudu, sa však od produktivistickej schémy nijako nelíšilo. Šlo však o uvoľnenie energie, ktorej archetypálny model predstavovala materiálna energia, to znamená model, ktorý je voči veľkolepej hre zvádzania zbavené-

ho všetkej akumulatívnosti, v absolútnom protiklade.

Nielenže zvädzanie ťaží z túžby, hrá sa s ňou. Nepopiera ju, nie je jej opakom, zapája túžbu do hry.

Všetky tie zdania a preludy, ktoré sa netýkajú fyzického výzoru, patria do sféry zvädzania. Je to sféra, v ktorej je zapojenie bytia do hry určitou deontológiou, v rámci ktorej nadobúdajú všetky formy flexibilný a reverzibilný charakter, a nijaké pohlavie si v nej nemôže byť isté ani svojím založením, ani vlastnou nadradenosťou. Do tejto hry, blízkej symbolickej výmene, som vtedy namiesto smrti zaviedol feminínne. Bol to určitý druh prístupového hesla, ak to tak možno povedať, reality umožňujúcej vstup (fr. *réalité de passe*), akýsi index reverzibility života a smrti. *Femina* tak označovala reverzibilitu, zameniteľnosť maskulínneho a feminínneho.

Je však potrebné vyjasniť jednu vec: výraz „zvädzanie“ zvykneme používať v hocakom význame a pri všetkých možných príležitostiach: „moc zvädza masy“, „mediálne zavádzanie“, „veľkí zvodcovia“... Zmysel, v ktorom používam tento pojem, sa od tohto, predsa len krajne vulgárneho porozumenia, značne líši. Zdalo by sa, že vo sfére zvädzania má žena privilegovanú pozíciu, a spojenie feminínneho so zvädzaním označuje odsúdenie ženy na život vo svete zdania, inými slovami na frivolnosť. Je to však absolútny nezmysel: zvädzanie, o ktorom som hovo-

ril, je v podstate druhom symbolickej vlády foriem, kým bežne označuje materiálnu vládu na spôsob úskoku.

Zvádžanie, to je prvotný zločin. A každý náš pokus o pozitívne a jednoznačné ohraničenie sveta, tak ako každý náš veľkolepý produktívny podnik, mieri bezpochyby k zrušeniu, eliminácii tohto nakoniec nebezpečného a zlovestného terénu zvádzania.

Pretože svet foriem – svet zvádzania, výzvy, zameniteľnosti – je oveľa silnejší. Svet produkcie disponuje určitým vplyvom, no skutočná moc stojí na strane zvádzania. Myslím si, že v pojmoch príčiny a následku nie je zvádzanie primárne, je však silnejšie a trvalejšie ako všetky systémy produkcie – bohatstva, zmyslu a rozkoší... A všetky typy produkcie sú jej pravdepodobne podriadené.

OBSCÉNNOSŤ

Hoci je etymológia *scény* a *obscénnosti* celkom odlišná, ich vzájomné prirovnanie je lákavé. Scéna totiž predpokladá pohľad a odstup, hru a inakosť. Predstavenie so scénou čiastočne súvisí. Zato pri obscénnosti scény niet hry a odstupu. Vezmime si pornografiu: je jasné, že v tomto prípade máme do činenia s telom, ktoré je celkom *realizované*. Definíciou obscénnosti by teda bola realizácia, absolútna realizácia niečoho, čo bolo až doteraz len metaforicky spracovávané alebo malo metaforický rozmer. Sexualita má od nepamäti, podobne ako zvädzanie, metaforický rozmer. V prípade obscénnosti už nie sú telá, genitálie, sexuálny styk len „nainscenované“, ale bezprostredne a brutálne zviditeľnené, to znamená predhodené na roztrhanie, zožratie a vzápätí vstrebané a pohltené. Je to totálny *acting-out*,⁴ inscenácia niečoho, čo je z princípu záležitosťou dramaturgie, tak ako hra medzi dvo-

4 Agovanie (z angl. *acting out* – prehrávanie) je prevedenie potlačenej komunikácie („nekomunikovateľného“ obsahu) do iného aktu správania, do činu, a to verbálne i neverbálne (napr. vo forme postrannej poznámky). Ide o celkovú reakciu na nepríjemnú, neprijateľnú či ohrozujúcu komunikačnú situáciu, namiesto reago-

ma partnermi. Niet tu hry, dialektiky ani nijakého odstupu, len totálna celistvosť prvkov.

To, čo platí pre telá, platí rovnako pre sprostredkovanie udalosti a informáciu. Keďže sa veci stávajú až príliš reálne, keďže sú bezprostredne dané, zrealizované, keďže sa odstup drasticky skracuje a veci sa k nám stále viac približujú, vstupujeme do obscénnej oblasti... Régis Debray uskutočnil zaujímavú kritiku spoločnosti divadla: podľa neho už dávno nežijeme v spoločnosti, ktorá by nás vzdiaľovala od vecí, a o ktorej by bolo možné povedať, že sme voči nej odcudzení vďaka odlúčeniu od vecí... Našou kliatbou je naopak prílišná blízkosť, viac ako bezprostredný kontakt a násilná realizácia všetkého, tak ľudí, ako aj vecí. Tento príliš reálny svet je obscénny.

V takomto svete už viac niet komunikácie, ale kontaminácia virálneho typu, všetko sa šíri od jedného k druhému okamžitým a priamym spôsobom. Slovo promiskuita znamená to isté: veci sú tu okamžité, bez odstupu, bez čara. A bez skutočnej slasti.

Ako to ukazuje umenie, ktoré je jednou z oblastí zvädzania, sú tu dva extrémny: obscénnosť a zvädzanie. Na jednej strane máme umenie schopné vymyslieť scénu odlišnú od tej reálnej, iné pravidlo hry; na druhej realistické umenie, ktoré spadá do určitého druhu obscénnos-

vania človek „aguje“, to znamená začína inú situáciu, presúva komunikáciu iným smerom. (pozn. prekl.)

ti tým, že sa stáva deskriptívnym, objektívnym alebo tým, že jednoducho rýdzo odráža rozklad a fraktalizáciu sveta.

Obscénnosť je podriadená princípu eskalácie: predstavenie holého tela môže byť brutálne obscénne, ešte obscénnejšie je však predstavenie vyziabnutého tela, tela odretého z kože, tela-kostry. Je jasné, že sa dnes celá kritická problematika médií krúti okolo prahu či prípustnosti vo vzťahu k nadbytku obscénnosti v nich. Ak je možné povedať všetko, potom treba povedať všetko... Objektívna pravda je však obscénna. Faktom zostáva, že keď rozoberieme všetky detaily sexuálnej aktivity Billa Clintona, tak sa pre nás táto obscénnosť stane natoľko smiešna, že sa začneme pýtať, či v tom nie je niečo ironické. Toto ironické prevrátenie je možno konečnou podobou zvádzania vo svete odsúdenom na zánik, totálnym pohrúžením sa do obscénnosti: ešte však tomu nie sme ochotní celkom uveriť. Obscénnosť, čiže totálna viditeľnosť vecí, sa stáva neznesiteľnou až do takej miery, že – ak máme prežiť – sme voči nej nútení zaujať ironický postoj. V opačnom prípade bude táto transparentnosť totálne vražedná.

Vstupujeme teda do neriešiteľného antagonizmu medzi dobrom a zlom. Nemožno ho nijako zmieriť, a to ani za cenu manicheizmu, ani za cenu odporu voči nášmu tak rozmaznávanému humanizmu. Treba sa zmieriť s týmto pravidlom hry, ktorá, hoci neprináša potešenie, je zrejme rozumnejšia ako presvedčenie, že sa raz svet

zjednotí a nastane hypotetické kráľovstvo dobra. Zlo sa začína prejavovať práve vtedy, keď túžime konať výlučne len dobro. Hocako paradoxne to môže znieť, ale dnes na globálnej úrovni nedochádza k najhorším formám diskriminácie na základe toho, že sa za každú cenu snažíme uplatňovať ľudské práva? Úsilie o dobro má teda opačný účinok, a tento opačný účinok je vždy na strane zla. Hovoriť však o zle ešte neznamená vynášať rozsudok: určitým spôsobom je zlo nevyhnutné a osudové – je priaznivým alebo nepriaznivým osudom.

TRANSPARENTNOSŤ ZLA

Každá forma „transparentnosti“ kladie bezprostredne problém svojho protikladu – tajomstva. Táto alternatíva však nesúvisí s morálkou, dobrom ani zlom: jestvuje tajomstvo a to, čo je dobre známe, iná, odlišná klasifikácia veci. Niektoré veci sa pohľadu nenaskytnú nikdy; participujú potajomky, sledujúc spôsob výmeny, ktorá má odlišný charakter ako viditeľná výmena. Čo sa stane s kedysi tajomnými vecami v okamihu, keď sa všetko zviditeľní, tak ako sa to deje v našom svete? Začnú sa skrývať, ukrývať pod rúškom tajomstva, stanú sa zlovestnými: to, čo bolo čírym tajomstvom, čiže predmetom tajomnej výmeny, sa stane zlom a musí byť odstránené, vyhubené. Nemožno ho však zničiť: v istom zmysle je tajomstvo nezničiteľné. Démonizuje sa a preniká nástrojmi, ktoré ho mali eliminovať. Jeho energia je energiou zla, energiou vychádzajúcou z neúplnosti veci – dobro sa však definuje úplnosťou veci v totalite sveta.

Z tohto hľadiska je všetko to, čo bolo založené na dualite, rozštiepení veci, negativite a smrti, považované za prejav zla. Naša spoločnosť vynakladá obrovskú námahu na to, aby bolo všet-

ko na svojom mieste, aby technológia uspokojila každú potrebu. Technológia stojí na strane dobra, inak povedané, na strane vyplnenia všeobecnej túžby po celostnom stave veci.

Dnes sa nachádzame v systéme, ktorý by som nazval Möbiova páska.⁵ Keby sme žili v systéme stretnutia tvárou v tvár či v systéme konfrontácie, boli by stratégie jasné, lebo by boli založené na lineárnosti príčiny a následku. Voľba zla alebo dobra by bola funkciou nášho projektu, machiavellizmus je predsa súčasťou racionality. Žijeme však v celkom náhodnom svete, v ktorom sa v zhode s Möbiovou páskou hromadia príčiny a následky jedna cez druhú, a v ktorom nik nemôže predvídať, aké budú následky následkov.

Dokonálny prípad perverzných následkov predstavuje vojna proti korupcii, rozšírená najmä v oblasti finančníctva a v rétorike politických strán. Je evidentné, že korupcia by mala byť odhalená a potrestaná. Kedysi to robili sudcovia. Dnes si nahovárame, že ide o očistenie v dobrom slova zmysle. Clintonova aféra však ukazuje, že očistenie so sebou nevyhnutne prináša aj

5 Möbiova páska či Möbiusov list, v staršej literatúre Simonyho prstenec. Nekonečná plocha, resp. plocha, ktorá je trojrozmerná, paradoxne má však len jednu stranu a jednu hranu. Zhotovuje sa z obdĺžnikového prúžku papiera zlepením jeho kratších strán, pričom je nutné prúžok pred zlepením prekrútiť o 180° . Keby sa krúžok zlepil bez prekrútenia, mal by dve strany a dve hrany. Vo fyzike sa tvarovanie polarizovaného svetla do podoby Möbiovej pásky využíva pri výskume interakcie svetla a hmoty, v biomedicíne sa aplikuje pri tvorbe svetelných pascí pri zachytávaní drobných častíc, v nanotechnológiách pri výskume nových elektronických vlastností grafénu atď. (pozn. prekl.)

postranné efekty. Keď došlo k odhaleniu Clintonovho falošného svedectva, sudca prispel k tomu, že sa vytvoril obraz „čistej“ Ameriky. Za účelom vykorisťovania zvyšku sveta, nech by to bolo aj demokratickým spôsobom, takto Amerika ťažila zo svojej zvýšenej morálnej autority.

Prácu sudcov môžeme vnímať v pojmoch konfliktného boja s politickou triedou skutočne len na povrchovej úrovni. V skutočnosti sudcovia legitimitu politickej triedy skôr obnovujú – zatiaľ čo otázka ich vlastnej korupcie zostáva naďalej nedoriešená.

Je to také isté, že by mala byť korupcia za každú cenu vykorenená? Zvykneme hovoriť, že by sa to ohromné množstvo finančných prostriedkov na zbrojenie mohlo použiť na boj proti chudobe vo svete. Je to však unáhlený záver. Nemáme totiž nijakú možnosť, ako tieto prostriedky trhového obehu stiahnuť, preto ich možno nanajvýš presmerovať, povedzme za účelom úplného zabetónovania daného teritória. Hoci aj paradoxne to môže znieť, musíme si za týchto okolností položiť otázku: je z hľadiska „dobra“ alebo „zla“ lepšie naďalej vyrábať a predávať zbrane, z ktorých určitá časť nikdy nebude použitá, alebo je lepšie nechať zmiznúť pod betónovým sarkofágom nejaký štát? Samotná odpoveď na túto otázku nie je taká dôležitá v porovnaní s uvedením si neexistencie referenčného bodu, ktorý by nám umožnil odlíšiť totálne dobro od totálneho zla.

Táto situácia má samozrejme na našu racio-

nalitu katastrofálny vplyv a dostáva nás do stavu totálneho nepohodlia. Faktom však zostáva, že by sme mali, rovnako ako keď Nietzsche hovoril o vitálnej ilúzii zdania, hovoriť o vitálnej funkcii korupcie v spoločnosti. Pretože však tento nelegitímny princíp nemožno zlegalizovať, môže fungovať jedine v skrytosti. Takéto, zjavne cynické a morálne nepripustné stanovisko predstavuje druh fatálnej stratégie – nie je to ničia výsada, pričom využiť ju môžu všetci. Keby sa nám ju podarilo zaviesť, znova by sme zaviedli zlo. A zlo pôsobí, lebo je zdrojom energie. Boj proti zlu – hocako je nevyhnutý – vedie súčasne k jeho reaktivácii.

V tejto súvislosti môžeme spomenúť, čo povedal Mandeville, keď tvrdil, že fungovanie spoločnosti je založené na nedostatkoch jeho členov, prinajmenšom pokiaľ ide o narušovanie rovnováhy. Teda nie na ich pozitívnych, ale negatívnych kvalitách. Ak uznáme tento cynizmus, napokon pochopíme, že ideálny stav vecí – politiku nevynímajúc – predpokladá zahrnutie zla a neporiadku. Netreba ho teda popierať, je potrebné hrať sa s ním, nedať sa ním zastaviť a zmariť.⁶

Výraz „transparentnosť zla“ však nie je celkom trefný... Skôr by bolo treba hovoriť o „pre-svitani“ (fr. *transparition*) Zla, ktoré – nech už urobíme hocičo – preniká všetkým tým, čo sa snaží o jeho odstránenie. Okrem toho, práve sa-

6 Slovná hračka, v orig. ...*en jouer, s'en jouer et le déjouer*. (pozn. prekl.)

motná transparentnosť by bola Zlom – stratou všetkého tajomstva. Rovnako ako v dokonalom zločine je práve dokonalosť zločinom.

VIRTUÁLNE

V bežnom zmysle stojí virtuálne v opozícii voči reálnemu; jeho náhle vynorenie sa v perspektíve nových technológií vyvoláva presvedčenie, že označuje zánik, koniec reálneho. Vždy som hovoril, že vynorenie sa reálneho sveta už označuje jeho vytvorenie, a že reálne bolo odjakživa iba formou simulácie. Samozrejme, môžeme vyvolať efekt reálneho, dojem pravdy, objektivity, reálne samo osebe však nejestvuje. Z tohto hľadiska predstavuje virtuálne iba hyperbolu tejto tendencie k prechodu od symbolického k reálnemu – jeho nultému stupňu. A v tomto bode sa virtuálne s hyperrealitou prekrývajú. Virtuálna realita, čiže dokonale homogenizovaná, digitalizovaná, „operacionalizovaná“ realita nahrádza inú realitu práve preto, že je dokonalá, kontrolovateľná a neprotirečivá. Pretože je „dokonalejšia“, je aj reálnejšia ako to, čo som nazval simulakrom.

Faktom však zostáva, že výraz „virtuálna realita“ predstavuje v podstate oxymoron. Už dávno sme sa rozišli s tradičným filozofickým chápaním virtuálneho ako toho, čo možno aktualizovať na základe dialektiky medzi možnos-

ťou a skutočnosťou. Virtuálne dnes nahradilo reálne, je jeho konečným riešením a zároveň zrušením podľa toho, do akej miery uskutočňuje svet v jeho definitívnej reálnosti a vyznačuje jeho rozklad.

V tomto bode je to virtuálne, ktoré začína myslieť nás samých: subjekt myslenia a subjekt konania sa stávajú zbytočnými, všetko sa deje vďaka technologickému sprostredkovaniu. Je to však virtuálne, ktoré kladie definitívny koniec svetu reálneho a svetu hry, alebo je to len súčasť experimentu, s ktorým sa hráme my? Nehráme komédiu virtuálneho s istou dávkou irónie podobne, ako hráme komédiu moci? Nie je táto ohromná inštalácia virtuality, táto performance v umeleckom slova zmysle v podstate len novou scénou, na ktorej operátori nahradili hercov? Ak áno, potom jej nemožno dôverovať o nič viac ako ostatným ideologickým formáciám. Je to skôr upokojujúca hypotéza: všetko to napokon nie je veľmi vážne a exterminácia, vyhladenie skutočnosti, sa doteraz nepotvrdila.

Ak si však náš svet skutočne vytvára svojho virtuálneho dvojníka, mali by sme na to hľadiť ako na výsledok procesu, ktorý sa začal už dávno. Ako vieme, skutočnosť, realita nejestvovala odjakživa. Začalo sa o nej hovoriť až v okamihu sformovania racionality, ktorá o nej umožňovala vypovedať, keď sme vytvorili parametre, ktoré nám ju umožnili reprezentovať pomocou kódovaných a dekodovateľných znakov.

Pri virtuálnom nejde o otázku hodnôt, je to

len otázka informatizácie a kalkulácie, všeobecného pripočítania, v ktorých miznú všetky následky reálneho. Virtuálne by tak bolo naozaj horizontom reálneho – v zmysle, v akom sa vo fyzike hovorí o horizonte udalostí. Rovnako si však môžeme myslieť, že to všetko je len okľuka na ceste k doteraz neuchopiteľnej zmene.

Virtuálne dnes spolu so všetkými svojimi technológiami vzbudzuje skutočnú fascináciu. Ak je skutočne spôsobom zanikania, jeho vytvorenie je výsledkom určitého rozhodnutia – temného, avšak zámerného – samotného druhu; klonovať telá, zásoby, aktíva v inom svete; rozhodnutia o zániku ľudského druhu v pravom slova zmysle a jeho pretvorení na umelý druh, ktorý by sa vyznačoval výkonnejšími, operacionálnejšími vlastnosťami. Ide tu o to?

Prichádza mi na myseľ Borgesov príbeh o ľuďoch vykázaných na druhú stranu zrkadla a odkázaných na existenciu vo forme zrkadliaceho sa odrazu cisára, ktorý si ich podrobil. Približne takto vyzerá virtuálny systém, a všetko ostatné sú len druhy klonov, odpadkov a zvyškov. V Borgesovom príbehu sa však ľudia začnú od svojho vládcu čoraz viac odlišovať, pripomínať ho čoraz menej, aby sa napokon zo zrkadlového vyhnanstva vrátili.⁷ V tomto prípade, hovorí Borges, nebudú porazení. Možno pripustiť katastrofu toh-

7 J. L. Borges, „Zvířata ze zrcadel“. In: *Fantastická zoologie*. Prel. F. Vrhel. Praha, Odeon 1998, s. 201. (pozn. prekl.)

to druhu, a zároveň tento druh revolúcie tejto tretej moci? Osobne som naklonený skôr predstave, že hypertrofia virtuálneho povedie k určitej forme implózie. Čo bude nasledovať? Ťažko povedať, lebo za hranicami virtuálneho nevidím okrem toho, čo Freud nazval „nirvánou“, čiže výmenou molekulárnej substancie, vôbec nič. Zostáva jedine dokonalý vlnový a zároveň korpuskulárny systém v čisto fyzikálnom univerze, v rámci ktorého niet ničoho ľudského, ani morálky, a samozrejme, ani metafyziky. V tom prípade by sme sa vrátili k čisto materiálnemu štádiu, nezmyselnej cirkulácii živlov...

Opustime teraz rovinu *science fiction*, a konštatujme jednu zvláštnu iróniu súvisiacu s faktom, že tie neľudské a ničiteľské technológie nás v konečnom dôsledku možno oslobodzujú od sveta hodnôt a od sveta mienky. Od celého toho balastu morálnej a filozofickej kultúry, od ktorého sa moderné myslenie pokúšalo s takou námahou oslobodiť metafyzickým spôsobom. Technika vytlačila virtuálne pragmaticky a radikálne.

V terajšom štádiu – z optimistického hľadiska – nevedno, či nás technika dosahujúca takú krajnú sofistikovanosť napokon od seba oslobodí, alebo nás privedie ku katastrofe. V každom prípade môže katastrofa v dramaturgickom zmysle, a závislosti od svojich protagonistov, viesť alebo k šťastnému, alebo tragickému koncu.

ALEATÓRNE

Aleatórne, náhodné – ku ktorému by som pridal ešte fraktálne, katastrofické – je súčasťou tých moderných teórií, ktoré pracujú s nepredvídateľnými následkami vecí a procesov, prinajmenšom s možnosťou určitého rozptýlenia príčiny a následku v prípadoch absencie referenčných bodov. Sme v aleatórnom, absolútne náhodnom svete, v ktorom už neexistuje nijaký subjekt ani objekt, harmonicky rozvrhnutý v registri poznania. Aleatórne fenomény sa netýkajú výlučne vecí alebo materiálnych tiel: aj my sami sme sa vďaka nášmu pohľadu na náš spôsob myslenia, stali súčasťou molekulárneho mikrokozmu – to je to, čo vytvára radikálnu neistotu o povahe sveta. Ak by sme aleatórnu materiu a aleatórne fyzikálne následky mysleli homogénne a jednosmerne, šlo by o starú dobrú subjekt-objektovú dialektiku; dnes sme však upadli do aleatórneho myslenia, ktoré nám umožňuje maximálne stanoviť hypotézu zbavenú každých nárokov na pravdivosť. Ako vieme, ide o prípad mikrofyziky, ale myslím si, že to platí rovnako aj pre náš spôsob myslenia, naše aktuálne spoločenské analýzy, politiky atď. Aleatórne proce-

sy nemožno uchopiť inak len prostredníctvom aleatórneho myslenia; a to sa od klasického diskurzívneho myslenia ako základu tradičnej filozofie celkom líši. Na tento nový proces číhajú nové nebezpečenstvá. Čo totiž možno nazvať „udalosťou“ v rámci prevažne chaotického sveta, v ktorom majú počiatočné podmienky alebo minimálne príčiny procesov ďalekosiahle, maximálne alebo globálne následky? V tomto zmysle má samotný fenomén globalizácie sám osebe aleatórny a chaotický charakter – ide to až potiaľ, že ho už nik nemôže kontrolovať ani strategicky riadiť.

Fraktálne predstavuje jedno z najdôležitejších určení nášho sveta. Nebudem hovoriť o Mandelbrotovej teórii, s ktorou nie som dostatočne oboznámený, ale táto, podľa nej nekonečná reprodukcia mikroskopických foriem, v mnohom pripomína našu vlastnú situáciu; to, že my sami sme možno infinitezimálnymi časticami, a že sa každá informácia koncentrovaná v každej častici musí množiť na základe identického vzorca.

Už masové fenomény, tak ako ich identifikovala sociológia, predstavujú fraktálne a virálne, vírusové fenomény. Všetky tieto dimenzie, ktoré sa vynorili počas dejín, nachádzame vo fyzike hmoty. Nemá individuum výlučne fraktálnu, to znamená členenú povahu (čo by mu ešte stále zaistovalo určitú – hocijako problematickú – integritu), nejestvuje ako rozptýlené a donekonečna multiplikované? Pretože je individuum kul-

túrnym klonom, nemá už potrebu genetického, biologického klonovania. Možno tak klonované bude, ale v každom prípade už je klonované mentálne a kultúrne: tento vývoj je jasne badaateľný.

Tvárou k týmto chaotickým a katastrofickým formám a ich exponenciálnemu rastu treba konštatovať, že ľudský makrokozmos, ktorý sa nám údajne podarilo univerzalizovať pomocou racionálneho ovládnutia sveta, sa stal bublinou uzatvorenou v absolútne nekontrolovateľnom mikrokozme, vyznačujúcim sa mikrofyzickým a aleatórnyim charakterom. Odteraz je to molekulárne a aleatórne pravidlo. Skutočnosť, zmysel či pravda predstavujú len výnimky – to znamená tajomstvo. Otázka znie, či sa tieto efekty pravdy a skutočnosti môžu v nejakom nepatrnom kúte univerza zrodiť a aspoň nakrátko pretrvať – alebo sú už celkom na ústupe?

CHAOS

Chaos nepredstavuje radikálny protiklad racionalného. Racionalitu sme už viac alebo menej ovládli, ale aj veda má svoje hranice: naráža na bariéru objektu, a v tom okamihu sa fyzikálne zákonitosti prevrátia a odrazu neplatia. Utópie postupného rastu poznania sme sa však nezabavili, hoci táto radikálna ilúzia nie je vlastná len vede. Pokúsil by som sa na tomto mieste načrtnúť priam manichejskú hypotézu: podľa nej nemáme v konečnom dôsledku do činenia so subjektívnym prisvojením si objektu sveta, ale so súbojom medzi subjektom a objektom. V tom prípade sú všetky možnosti otvorené... Mám dojem, že zo strany údajne pasívneho objektu, ktorý sa doteraz nechal odkrývať, analyzovať, ide o určitý druh odvety, revanšu či pomsty; náhle sa stal zvláštnym atraktorom, v istom zmysle naším protivníkom. Podobne ako medzi Erosom a Tanatosom, panuje medzi subjektom a objektom fatálny antagonizmus, vedúci k takmer metafyzickej kolízii.

Veda dnes toto strategické miznutie objektu na virtuálnej obrazovke priznáva: objekt je odteraz neuchopiteľný.

Ja sa na to dívam veľmi ironicky: menia sa totiž pravidlá hry a nie sme to my, kto ich stanovujeme. Taký už je osud našej kultúry: iné kultúry a iné metafyziky sú touto evolúciou otrasené oveľa menej, lebo si nenárokovali na ovládnutie sveta, nechceli ho preto analyzovať, nemali takúto ambíciu ani fantazmu. Je zjavné, že odkedy sme sa rozhodli prevziať kontrolu nad totalitou postulátov, ocitol sa náš systém na pokraji katastrofy.

KONIEC

Problém konca súvisí s otázkou času, jeho lineárnosti, tejto našej – možno konvenčnej – predstavy, zahŕňajúcej minulosť, prítomnosť a budúcnosť, počiatok a koniec. Máme tu počiatok-koniec, dvojicu pripomínajúcu príčinu-následok, subjekt-objekt: všetky tie upokojujúce inštancie zmyslu. Od istého času sme však súčasťou neohraničeného procesu, v ktorom už koniec nemožno nijako určiť. V tejto súvislosti som hovoril o „konečnom riešení“ v zmysle vyhladenia, exterminácie.

Koniec však označuje aj finalitu alebo účel niečoho, čo mu udeľuje nejaký zmysel. Pokiaľ však ide o procesy vyvíjajúce sa reťazovitým a exponenciálnym spôsobom, v okamihu prekročenia určitej kritickej hranice už nedisponujú ani finalitou, ani zmyslom. Canetti vo vzťahu k dejinám poznamenáva: prekročili sme hranicu pravdy a klamstva, dobra a zla, a niet cesty nazad. Jestvuje teda určitý nezvratný, ireverzibilný bod, za hranicou ktorého veci strácajú svoj účel, zmysel, cieľ. Skončenie znamená celkovú realizáciu, ak však už niet konca, vstupujeme do nekonečných dejín, série nekonečných procesov,

dostávame sa do stavu nekonečnej krízy. Tieto procesy sú všeobecne známe, už sú tu: stačí spomenúť nekonečný, nadmerný rozvoj materiálnej produkcie.

V tomto systéme niet nijakého konečného termínu, žiadnej lehoty. Na prelome milénia som sa chcel presvedčiť, či ešte máme zmysel pre výraz „konečný termín“ (fr. *échéance*) alebo už dokážeme len odpočítavať. Odpočítavanie neznamená koniec, je to skôr zoslabenie, vyčerpanie určitého procesu, ktorý sa však nikdy nekončí, stáva sa nekonečným. Ocítame sa pred paradoxnou alternatívou: alebo nikdy nedosiahneme koniec, alebo sme už mimo neho. Podľa mňa rok 2000 nikdy nenastal, lebo trvá už odpradáva, deje sa spôsobom konvulzie časovosti, náhleho, krčovitého pohybu času. Pretože už nedokážeme určiť koniec, zúfalo sa pokúšame aspoň určiť počiatok. Svedčia o tom všetky aktuálne pokusy o vypočítanie „udalosti“ vzniku: v oblasti antropológie a paleontológie sa posúvame v čase čoraz ďalej, vraciame sa čoraz hlbšie do minulosti, ktorá sa sama stáva nekonečnou.

Podľa mojej hypotézy sme už spomínaný nezvratný bod prekročili a nachádzame sa v exponenciálnom a neohraničenom štádiu, v ktorom sa všetko rozvíja do prázdna a do nekonečna; nemožno ho uchopiť pomocou nijakého ľudského rozmeru, vytráca sa v ňom spomienka na minulosť, náznak budúcnosti, ako aj možnosť integrácie tejto budúcnosti do aktuálne prežívanej prítomnosti. Nachádzame sa teda v čisto ab-

straktnom a odtelesnenom stave, v ktorom všetky veci plynú len vďaka akejsi zotrvačnosti a stávajú sa simulakrom seba samých. Nejestvuje spôsob, ako ich skončiť. Predstavujú čisto umelú syntézu, akúsi protézu, čím nadobúdajú samostatnú existenciu a zároveň určitú večnosť a nesmrteľnosť – niečo z nesmrteľnosti klonov, univerza klonov. Problém dejín nespočíva v otázke, či už dosiahli koniec, ako tvrdil Fukuyama, ale naopak v tom, že dejiny nemajú nijaký koniec – teda ani účel, ani zmysel.

Otázku konca som vždy rozpracúval v pojmoch ilúzie. Vždy žijeme v ilúzii, že sa niečo skončí, vďaka čomu nadobudne nejaký zmysel a umožní nám retrospektívne rekonštruovať pôvod, s týmto počiatkom a koncom rozohrať hru príčin a následkov.

Nepřítomnosť konca nám dáva pocit, že získaná informácia už predtým bola prežitá a prehltnutá, že tu už všetko bolo, že čelíme nejakému melodramatickému mišmašu udalostí, o ktorých nemožno povedať ani či sú, ani či nie sú, či nie sú len surogátmi niečoho iného – líšia sa teda od udalosti, ktorá sa skutočne odohráva, fatálnej udalosti skutočne vyznačujúcej koniec, ktorá však nadobúda štatút udalosti v závislosti od osudovosti.

Vylúčenie smrti, prinajmenšom neprestávajúce pokusy oň, nachádza svoj odraz v našom nekončiacom úsilí o jej odročenie, v zachovaní večnej mladosti, eliminácii ďalších zmien a ovládanie života od momentu počatia pomocou rozma-

nitých genetických manipulácií. Pretože sú všetky tieto genetické manipulácie technologicky možné, nahradila technológia prísny determinizmus, ktorý doteraz vylučoval možnosť spolupôsobenia protikladných síl, a ktorý rozhodoval o ich odlišnom osude, ako aj o nekonečných možnostiach ich ďalšieho pôsobenia. Pokiaľ ide o problém slobody, máme tu okrem dvoch protikladných metafyzík (čo platí za predpokladu, že technológia nemá nijaký metafyzický základ) aspoň rozhodujúcu zmenu perspektívy.

Ak však koniec ani konečnosť nejestvujú, ak je subjekt nesmrteľný, potom už nevie, čím je. A práve táto nesmrteľnosť je konečnou fantazmou našich technológií.

DOKONALÝ ZLOČIN

Dokonalý zločin by bol elimináciou reálneho sveta. Pre mňa však bola najdôležitejšia eliminácia prvotnej ilúzie, fatálnej ilúzie sveta. Možno sa zhodnúť na tom, že samotný svet – zbavený vlastnej motivácie, ekvivalentu či domnelého tvorca – je dokonalým zločinom. Preto si možno predstaviť, že sa od samého začiatku na tomto zločine sami podieľame.

V prípade dokonalého zločinu je však zločinná samotná dokonalosť. Zdokonalíť svet znamená skončiť, uskutočniť ho – a nájsť preň konečné riešenie. Mám na mysli príbeh o tibetských mníchoch, ktorí sa už stáročia venujú zapisovaniu a lúšteniu 9. miliárd Božích mien.⁸ Jedného dňa povolajú technikov z IBM, ktorých počítače túto prácu vykonajú za mesiac. Predpoveď mníchov hlásala, že len čo bude súpis Božích mien dokončený, svet sa skončí. Samozrejme, ľudia z IBM tejto predpovedi neuveria, keď však v okamihu, v ktorom počítač skončí súpis, zostúpia z hôr, spozorujú postupne vyhasínajúce hviezdy. Je to

8 Arthur C. Clarke, *Devět miliard božích jmen*. Prel. Z. Volný. Praha, Baronet 2002. (pozn. prekl.)

veľmi pekné podobenstvo o vyhladení sveta cez jeho konečnú verifikáciu, ktorá ho zdokonaľuje pomocou kalkulácie a pravdy.

Všetky veľké kultúry, ktoré považovali svet za ilúziu, sa v istom zmysle snažili bojovať proti ilúzii ilúziou a proti zlu – zlom. Iba my sa snažíme prekonať ilúziu pravdou – čo je tá najfantastickejšia ilúzia. Konečná pravda a konečné riešenie sa však rovnajú vyhladeniu, exterminácii. Pri dokonalom zločine spáchanom na svete, čase a na tele ide o určitý druh rozpadu následkom objektívnej verifikácie, identifikácie vecí. Rovnako tak aj – ešte raz – o elimináciu smrti. Nejde tu však o smrť, ale o extermináciu. Doslova, *exterminácia* označuje zbavenie sa konca, odstránenie konečného termínu. Znamená to odstránenie duality, antagonizmu medzi životom a smrťou, redukciu všetkého na jediný princíp – mohli by sme povedať „jedinú myšlienku“ – sveta vyjadrujúceho sa jazykom všetkých našich technológií, najmä dnes, jazykom našich virtuálnych technológií.

Tento zločin nie je namierený ani tak voči reálnemu svetu, ktorý sa stáva neužitočnou funkciou: na hlbšej a radikálnejšej úrovni je tento zločin namierený voči ilúzii sveta, to znamená jeho radikálnej neistote, dualite a jeho antagonizmu – všetkému tomu, čo ho poznačilo osudovosťou, konfliktom a smrťou. Ak z neho odstránime každý negatívny princíp, povedie to k unifikácii, homogenizácii, v istom zmysle totálnej verifikácii, čiže vyhladeniu, exterminácii sveta.

Exterminácia je odteraz – namiesto smrti – naším novým spôsobom miznutia.

To je príbeh dokonalého zločinu, manifestujúceho sa v aktuálnej „operacionalite“ sveta, v našich spôsoboch *realizácie* takých vecí ako sú sny, fantazmy a utópie, v ich digitalizácii a informatizácii – virtuálneho v najširšom slova zmysle. Zločin spočíva v tom, že dosahujeme dokonalosť v zmysle totálnej realizácie, uskutočnenia a táto totalizácia znamená koniec. Niet nijakých ďalších účelov, niet nijakého „iného“. Dokonalý zločin vyhladzuje inakosť a druhého. Je to vláda rovnakého. Svet je identifikovaný so sebou, identický so sebou samým na základe vylúčenia princípu inakosti.

Jadrom pojmu „indivídium“ dnes nie je filozofický, kritický alebo historický subjekt, ale dokonalé operacionálna molekula odkázaná a odsúdená sama na seba. Ako identické samo so sebou nemá indivídium okrem nekonečnej – a kódovanej – reprodukcie nijaký ďalší osud. Toto „klonovanie“ je v najširšom slova zmysle súčasťou dokonalého zločinu.

OSUD

Najlepšou ilustráciou osudu je geografické rozvodie – známe *continental divide*, od ktorého v Spojených štátoch niektoré rieky odtekajú smerom k Atlantickému alebo Tichému oceánu. Zdalo by sa, že toto rozdelenie vedie k nezvratnému oddeleniu prvkov, ktoré sa v určitom bode už nikdy nebudú môcť opätovne spojiť. Rozdelenie je definitívne. To isté môžeme povedať o narodení, predstavujúcom moment konečného oddelenia. Niečo nadobúda formu existencie, niečo ju nenadobúda – a to, čo sa nenarodilo, sa stáva niečím iným, a takým aj zostáva.

Osud by bol teda formou definitívneho a nezvratného rozdelenia. Istý druh reverzibility však spôsobuje, že sa oddelené veci vzájomne prelínajú, že sa na niečom spolupodieľajú. Ultra-mikrofyzika prichádza s tvrdením o paralelnej, súčasnej *oddeliteľnosti* a *neoddeliteľnosti* častíc. Bez ohľadu na to, kam sa vydajú, či na svoje definitívne vychýlenie zostáva každá častica viazaná a prepojená so svojou antičasticou. Hoci nechcem pri tomto porovnaní zachádzať príďaleko, dokonale znázorňuje pôsobenie osudu v tragédii, v ktorej je formou toho, čo sa rodí a čo zo-

miera pod tým istým znamením. A znamenie, ktoré vedie k životu a existencii, je zároveň tým, čo vedie k smrti. Veci sa teda začínajú a končia pod tým istým osudovým znamením. To je presným zmyslom starého príbehu o smrti v Samarkande.⁹ Istý vojak stretol na námestí smrť, ktorá kývla jeho smerom. Tak sa preľakol, že zašiel za svojím kráľom a riekol: „Smrť mi dala znamenie, kývla mojím smerom a preto musím okamžite odísť, a to najďalej, ako je to len možné, vydám sa do Samarkandu“. Kráľ si zavolať smrť, aby sa jej opýtal na to, prečo tak vystrašila jeho úbohého kapitána. A smrť mu odpovedala: „Nechcela som ho vystrašiť, chcela som mu len pripomenúť našu dnešnú večernú schôdzku – v Samarkande.“ Osud takto nadobúda akúsi kruhovú formu: ten, kto sa snaží niečomu uniknúť, ako by sa tomu priamo vrhal do náruče.

Osud sa, v prísnom slova zmysle, nevyznačuje nijakou „intenciou“, často však máme dojem, akoby počas nášho života ženúceho sa za úspechom a slávou kdesi skryto pôsobil akýsi obrátený mechanizmus, ktorý nepredvídateľným spôsobom premieňa každú eufóriu na drámu. Osudová udalosť nie je to, čo možno vysvetliť na základe príčinného pôsobenia, ale to, čo vzdoruje

9 Existuje viacero verzií tohto starodávneho príbehu. Jednu z nich zmieňuje Babylonský Talmud (por. *Sukkah* 53a). Literárny odkaz nájdeme v poslednej divadelnej hre W. Somerseta Maughama *Sheppey* (Poklad v nebi) z r. 1933. Populárnym spôsobom ju o rok neskôr spracoval John O'Hara v románe *Stretnutie v Samarkande*. Duell Sloan & Pearce, New York 1934. (pozn. prekl.)

každej príčinnosti a – vedená svojím tajomným poslaním – nastáva navzdory nej. Môžeme napríklad odhaliť príčiny smrti princeznej Diany a pokúsiť sa udalosť previesť na príčiny. Poukázať na príčiny s cieľom odôvodniť následky je však obyčajné alibi: takýmto spôsobom sa nám nikdy nepodarí vyčerpať zmysel alebo nezmyselnosť udalosti. To, čo v tomto prípade konštituuje udalosť, je obrat pozitívneho v negatívne; prevrat, ktorý spôsobuje, že v okamihu, keď sa veci príliš daria, zároveň naberajú charakter hrozacej katastrofy, akoby v nich potichu pôsobila nejaká kolektívna obetná moc. V konaní je osud vždy princípom reverzibility. V tomto zmysle možno povedať, že – napriek našim snahám o jeho uchopenie, je to svet, ktorý nás myslí – aj keď nie diskurzívnym spôsobom. Každý z nás by na podporu tohto tvrdenia našiel veľa príkladov. Za týmto zbíhaním udalostí (fr. *coïncidence*) sa skrýva celé umenie. Aj psychoanalytické výrazy pre lapsus, prerieknutie či duchaplnú zámenu majú svoj pôvod v tomto umení zbíhania: v danom okamihu dochádza medzi označujúcimi k zvláštnej príťažlivosti, a to je to, čo tvorí psychickú udalosť.

Ako protiklad dnešného kompletne informatizovaného univerza, v ktorom je všetko viditeľné a predvídateľné, si viem veľmi ľahko predstaviť svet, v ktorom by neexistovalo nič iné ako zbíhanie udalostí. Tento svet by nebol svetom náhod a neurčitosti, ale svetom osudu. Každá zhoda okolností či zbíhanie udalostí je predsa

predurčené. Predurčeniu, teda tomu, čo sa riadi jasnou účelnosťou by tak bolo možné čeliť osudom, to znamená tým, čoho účel je vlastne utajený a čo má charakter predurčenia – nie však v náboženskom zmysle. Predurčenie predpokladá, že taký a taký moment je dopredu určený iným, také a také slovo – iným, tak ako v básni, pri ktorej máme dojem, že slová sú predurčené na stretnutie...

Podobne je to so zvädzaním, v ktorom sa rovnako ukrýva určitá forma predurčenia: medzi feminínnym a maskulínnym podľa mňa nejestvuje len vzťah odlišnosti; rovnako medzi nimi jestvuje určitá forma osudu. Odjakživa sme predurčení jeden pre druhého; je to výmena, duálna forma, a nie – ako sa zvykne hovoriť – individuálny osud. Osud je touto symbolickou výmenou medzi nami a svetom, ktorý nás myslí a ktorý myslíme my; výmenou, pri ktorej dochádza k tomuto stretnutiu, treniu a tomuto tajnému dohovoru, zrážke a spoluúčasti vecí.

Tu dochádza k dokonalému zločinu, práve tu sa ukrýva onen tragický rozmer. Trest je nevyhnutný: vždy tu bude určitá reverzibilita, čo znamená, že niečo tam vnútri bude pomstené. Ako hovorí Canetti: „netreba túžiť po pomste, pomocou reverzibility vecí automaticky nastane sama.“ Taká je forma osudu.

NEMOŽNÁ VÝMENA

V ýmena je univerzálnym princípom: v danom momente sa na ňu odvolávajú všetky naše predstavy, týkajúce sa tak trhovej výmeny, ako aj tej symbolickej, ktorú som často používal presne v opačnom zmysle. Faktom zostáva, že výmena utvára našu morálku rovnako ako presvedčenie, že všetko môže podliehať výmene, že existuje len to, čo môže nadobudnúť hodnotu, a teda prejsť od jedného k druhému.

Pojem osudu sa približuje k pojmu nemožnej výmeny, prinajmenšom v absolútne. Osud totiž nemožno vymeniť za nič iné. Je to niečo, čo je výnimočné natoľko, že – navzdory všetkej racionalite – nepodlieha výmene. Nemožná výmena je teda radikálnym rozmerom osudu. Podľa mňa je výmena len určitým lákadlom a ilúziou, všetko nás však núti k nejakej činnosti, akoby existovala možnosť výmeny ideí, slov, komodít, majetku, tiel... Akoby výmene za niečo iné podliehala samotná smrť. Ďalšou formou výmeny je hľadanie dôvodov, príčin a následkov. Aby toto lákadlo skutočne fungovalo, musí sa všetko k niečomu vzťahovať, musí mať niekde svoj referent alebo ekvivalent. Znamená to, že podmienkou

možnosti výmeny je hodnota. To, čo naopak nemožno vymeniť, sa skrátka stáva tým, čo Bataille označuje ako „prekliata časť“ – a tú treba redukovať.

Napriek nášmu úsiliu sa deje nemožná výmena celkom všade. Keď sa napríklad zamyslíme nad oblasťou ekonómie, ktorá je príkladom výmeny *par excellence*, všetko je tu z princípu vymeniteľné, keďže vymeniteľnosť predstavuje podmienku vstupu do tejto oblasti. Samotnú ekonomickú oblasť však, ak o nej uvažujeme ako o celku, nemožno za nič vymeniť. Niet nijakej meta-ekonómie alebo transcendentálnej podmienky jej možnosti, o ekonómii nemožno uvažovať z transcendentálnej perspektívy. Nejestvuje totiž nijaký konečný cieľ, za ktorý by bolo možné ekonómiu ako takú vymeniť. V rámci ekonómie sú možné všetky formy cirkulácie, niet tu však nijakej transcendencie, či „inej veci“, za ktorú by ju bolo možné ako za hodnotu vymeniť.

Tento argument môžeme do istej miery uplatniť aj vo vzťahu k nášmu svetu. Svet je nezameniteľný, lebo ako celok nemá nijaký ekvivalent. Keďže je všetko súčasťou sveta, nejestvuje mimo neho nič, čím by ho bolo možné premerať, na základe čoho by ho bolo možné zväžiť, posúdiť, porovnať alebo ohodnotiť. V istom zmysle nemá nijakú cenu, je bezcenný.

Len čo je však niečo pomenované, zakódované či zašifrované, sme znova pri výmennom obehu. V tom okamihu sa stáva hodnotou aj spome-

nutá „prekliata časť“. Nešťastie, bieda – to všetko sa dnes môže stať predmetom obchodovania. Ak dnes môžeme obchodovať s dlhom, ktorý je čímisi negatívnym a zároveň virtuálnym, ak ho môžeme predávať a nakupovať, potom možno povedať, že obchodujeme na burze negatívnych hodnôt. Myslím si, že už Nietzsche hovoril o splatení dlhov. Toto splatenie či vykúpenie predstavuje Boží úskok: Boh poslal svojho syna, aby vykúpil ľudský dlh preto, aby ho človek už nikdy nemohol splatiť sám, keďže ho predtým splatil veriteľ. Človek sa teda tohto dlhu nikdy nezbaví, naveky ostane dlžníkom.¹⁰ Čo platí pre Boha, platí dnes pre kapitál: systém vytvára nekonečný dlh, ktorý spláca postupne tým, že ho opätovne vyjednáva, púšťa do obehu, nekonečne... tak trochu ako diabol, ktorý znova využíva tieň, ktorý svojho času kúpil od človeka.

Samotný systém produkuje stratégiu podpory výmeny, ktorá síce nie je založená na ničom konkrétnom, ale je rovnako účinná ako pozitívna výmena. Systém môže reintegrovať, zaviesť do obehu všetko; ako taký však nie je ničomu rovnocenný. Každý systém, ekonomický, politický alebo estetický, má dôvod v sebe samom, má

10 U Nietzscheho čítame: „Je to sám boh, ktorý sa obetuje za vinu človeka, sám boh, ktorý sebe spláca sebou samým, boh ako jediný, ktorý môže sňať z človeka to, čo človek už zo seba sňať nemôže – veriteľ obetujúci sa za svojho dlžníka, z lásky (máme tomu veriť?), z lásky k svojmu dlžníkovi!“ In: F. Nietzsche: *Genealogie morálky*. Prel. V. Koubová. Praha, Aurora 2002, s. 71 – 72. (pozn. prekl.)

vlastné interné pravidlá výmeny. Jestvuje však určitá hranica, určité kritické množstvo, demarkačná čiara, po prekročení ktorej tieto systémy strácajú svoj zmysel, lebo už niet externej inštan- cie, ktorá by mohla potvrdiť ich hodnotu. Takto vstupujeme do kvázi nadprirodzeného rozme- ru nemožnej výmeny. V istom bode náš morál- ny princíp výmeny prestáva fungovať. Ako tento bod, toto „iné miesto“ pomenovať? Nie je to uni- verzum, lebo univerzálne, tak ako ho chápem ja, vymedzuje priestor možnej výmeny: sme v uni- verze výmeny. V každom prípade je to miesto, kde nemôže dôjsť k zmiereniu medzi vecou a jej hodnotou, s referentom, ktorý jej udeľuje určitý zmysel. Je to miesto, ktoré sa neriadi princípom výmeny, ale dualitou. Aj pri výmene máme dva členy, dôležitý je tu však prechod od jedného k druhému, cirkulácia (konsenzuálna a harmo- nická cirkulácia, pri ktorej dochádza k vzájom- nej zhode členov), pri dualite však ku konsenzu dôjsť nemôže, následkom čoho systém naráža na vlastné ohraničenie – bariéru nemožnej vý- meny. Keďže všetky rozvíjajúce sa systémy sme- rujú k stále väčšiemu bujneniu, ich nasýtenie ve- die ku konfrontácii s touto bariérou nemožnej výmeny, výsledkom čoho je ich interné naruše- nie.

Práve v tomto okamihu však vytvárame fan- tastický všeobecný ekvivalent – virtuálne. Vir- tuálne sa prezentuje ako šifrovanie a kódova- nie; procesy, vďaka ktorým možno všetko zadať v tej najreduktívnejšej, binárnej forme, ktorá po-

zná len dva symboly: 1 a 0. Tejto zjednodušujúcej rovnici nič neunikne. Na striedaní jednotky a nuly je založená konečná forma výmeny, jej najabstraktnejšia, hraničná forma, blízka nemožnej výmene. Aj táto myšlienka môže asociovať neurčitost', v zmysle, v akom o „princípe neurčitosti“ hovoríme vo fyzike. Všetko to naznačuje, že žijeme vo svete ponorenom do definitívnej neurčitosti. V tomto prípade však už nejde o relatívnu neurčitost' súvisiacu so zaostávaním vedy či našou nedostatočne sofistickou mentálnou štruktúrou. Vždy bude jestvovať línia, po prekročení ktorej bude systém, už neschopný vlastného zdôvodnenia, nútený obrátiť sa proti sebe samému. Fyzikálny princíp neurčitosti hovorí, že polohu a hybnosť danej veličiny nemožno určiť súčasne. Pre nás to znamená, že nikdy nemôžeme určiť nejakú vec – napríklad život – a jej hodnotu zároveň. Nemožno súčasne uchopiť reálne a jeho znak: už nikdy ich nebudeme môcť simultánne ovládať.

DUALITA

Tieto paralelné svety sú v podstate dôsledkom toho, že čím zápalistejšie sa usilujeme o unifikáciu a homogenizáciu reality, tým viac ju štiepime. Mala by byť dualita – ktorej aplikovanou formou je v istom zmysle reverzibilita – povýšená na princíp? Máme tu do činenia s poriadkom alebo neporiadkom či chaosom sveta, v ktorom pôvodne koexistujú dva večné, nezmieriteľné princípy dobra a zla, ako to tvrdia manichejci? Ak je stvorenie dielom zla, ak je zlo jeho energiou, potom by bola možnosť, že v ňom objavíme dobro – a pravdu –, trochu zvláštna. Odjakživa si kladieme otázku o nedokonalosti sveta, vecí a ľudskej prirodzenosti... Mali by sme si však položiť presne opačnú otázku: ako môže existovať dobro, ako je možné, že sa v nejakom kútiku sveta môže ustanoviť princíp poriadku a fungovať usporiadanosť a rovnováha? Nezrozumiteľný je práve tento zázrak.

Tieto veci vnímam celkom odlišne. To, čomu je veľmi ťažké porozumieť, je duálny princíp, náš intelekt je totiž neustále ovládaný všeobecnou filozofiou jednoty: všetko, čo sa jej protiví, je považované za neprípustné. Nesnažíme

sa o kontrolu nad tým, čo jestvuje, ale nad tým, čo by – na základe tohto predpokladu – nemalo jestvovať. Oveľa fascinujúcejšia sa mi však javí možnosť, že by sme si za princíp zvolili nezvratnú a nezmieriteľnú dualitu. V rámci dialektiky síce kladieme proti sebe dobro a zlo, ale len preto, aby sme založili morálku, inými slovami preto, aby sme si mohli zvoliť dobro alebo zlo. Z dôvodu perverznej reverzibility, vinou ktorej sa skôr či neskôr končia všetky pokusy o konanie dobra presným opakom, nič nenasvedčuje tomu, že túto možnosť voľby naozaj máme. Naopak, často býva dobro následkom zla. Následky dobra a zla sú totálne náhodné, totálne kolísavé, takže je iluzórne uvažovať o uvedených princípoch oddelene a predpokladať, že si medzi nimi možno vybrať na základe nejakého morálneho zdôvodnenia.

Keď použijeme známu metaforu ľadovca, potom dualita predpokladá len desatinu dobra, vyčnievajúceho zo zla. Z času na čas sa situácia obráti, keď si zlo vymení miesto s dobrom: vtedy sa ľadovec začína roztápať a všetko nadobúda formu tekutosti, v ktorej sa mieša dobro so zlom. Teda bez toho, aby som určoval, ktorý z princípov – dobra či zla – má primárny charakter, považujem dualitu za skutočný zdroj všetkej energie. Kľúčová je ich nezmieriteľnosť, antagonizmus a nemožnosť určovať a usporiadať svet a súčasne o ňom usudzovať z jeho totálneho kontextu neurčitosti. Nie sme to schopní – práve v tom spočíva zlo.

MYSLENIE

Svet nás myslí, rovnako však my myslíme svet... Myslenie je v skutočnosti duálnou formou, nie je to forma individuálneho subjektu, delíme sa oň spolu so svetom: nemôžeme myslieť svet, lebo – kdesi – svet myslí nás. Nejde už o subjektové myslenie, ktoré ako situované navonok od objektu a zachovávajúce od neho odstup, ustanovuje určitý poriadok. Takáto čisto teoretická situácia možno ani nikdy nenastala, je to len vznešená intelektuálna predstava, ktorá sa časom rozrástla do fantastických rozmerov. Niečo sa však zmenilo: vtrhol do nej svet, javy, objekty. Objekt, ktorý sme až doteraz udržiavali v istom druhu analytickej pasivity, sa odpláca pomstou. Veľmi sa mi pozdáva táto myšlienka odplaty či odvetného pôsobenia, ktorá nás núti, aby sme ju konečne vzali na vedomie. Je tu však pochybnosť: je to myslenie, ktoré svetu vnucuje túto neurčitosť, alebo je to naopak radikálna iluzórnosť sveta, ktorá kontaminuje myslenie? Pravdepodobne to zostane definitívne nerozhodnuteľné. Zánik stáleho a nemenného mysliaceho subjektu ako základu našej západnej filozofie spolu s vedomím symbolickej výmeny ako

základu sveta a myslenia destabilizujú reč poriadku a racionalizácie – vrátane toho vedeckého. Myslenie sa znova stáva myslením-svetom,¹¹ a nijaká oblasť sa tak nemôže pýšiť analytickou nadvládou nad vecami. Keďže je, ako predpokladám, stav sveta paradoxný, mnohoznačný, neurčitý, aleatórny a reverzibilný, mali by sme sa pokúsiť o vynájdenie rovnako paradoxného spôsobu myslenia. Ak sa chce myslenie potvrdiť ako udalosť vo svete, potom sa musí svetu pripodobniť. Objektívne myslenie síce veľmi dobre zodpovedá údajne deterministickému obrazu sveta, vôbec však nezodpovedá destabilizovanému a neurčitému svetu. Mali by sme teda vynájsť určitý druh myslenia-udalosti, schopného vytvoriť z neurčitosti princíp, a z nemožnej výmeny za sa pravidlo hry – s tým vedomím, že ju nemožno vymeniť ani za pravdu, ani za skutočnosť. Takýto druh myslenia by bol niečím celkom iným, enigmatickým. Ako by sa mohlo v prúde javenia stále fixovať bez nároku na ovládnutie významu, bez indexu pravdivosti? Zdá sa, že toto myslenie by muselo zohľadňovať nemožnú výmenu a ako pravidlo hry by muselo „určiť“ neurčitosť. Mu-

11 Baudrillard tento pojem komentuje počas natočených rozhovorov, ktoré tvoria takpovediac audiovizuálnu prehistóriu tejto knihy: („A tak sa myslenie vracia k svetu... znovu sa stane myslením-svetom, to znamená uskutočňuje udalosť vo svete, zároveň je samé osebe udalosťou sveta... lenže svet tiež uskutočňuje udalosť v myslení“). Por. *Mots de Passe. Jean Baudrillard* (Leslie F. Grunberg, Pierre Bourgeois, Éditions Montparnasse, 2000, video kazeta z. Niektoré časti filmu sú voľne prístupné na www.youtube.com (pozn. prekl.)

selo by si však byť vedomé toho, že je to hra bez záverov či konklúzií, že jej definitívnou formou je ilúzia, a preto jej rozohraním riskuje vlastný štatút, štatút myslenia.

Poriadok vecí a javenia už nemožno zveriť nejakému subjektu poznania. Chcem, aby bolo myslenie paradoxné, zvodné – avšak pod podmienkou, že nebude chápať zvädzanie ako zalievavú manipuláciu, ale ako odvrátenie sa (fr. *dé-tournement*) od identity, odvrátenie sa od bytia.

Pretože myslenie nepracuje na základe identifikácie vecí tak ako racionalizmus, ale na základe disociácie a zvädzania, to znamená s odvrátením sa od vecí, ich prekrútením, navzdory svojej fantazmatickej túžbe po kontrolovanom zjednotení sveta pod vlastným menom.

Tento druh myslenia je jasný *agent provocateur*, ilúziu totiž odčarúva pomocou ilúzie. Nemyslím si, že by ho bolo možné využiť všade. Možno by sa dalo súhlasiť s dvoma úrovňami myslenia: kauzálnym a racionálnym myslením zodpovedajúcim newtonovskému svetu, v ktorom žijeme, a iným, radikálnejším myslením, ktoré sa priamo spolupodieľa na tejto tajomnej osudovosti sveta a je jednou z jeho osudových stratégií.

POSLEDNÉ SLOVO

O sobovať si právo na posledné slovo by bolo krajne domýšľavé. Myslím si však, že sa nám spoločne podarilo prejsť cestu, na ktorej sa slová ako smrť, osudovosť, feminínne či simulácia pretvorili špirálovitým spôsobom. Neurobili sme ani jediný krok, ktorý by nás priblížil k nejakému konečnému riešeniu. Prebehli sme niekoľkými paradigmami, ktoré sa nekončia inak ako procesom metamorfózy. Ak totiž pojmy zomierajú, zomierajú peknou, ak to tak možno povedať, prirodzenou smrťou; zomierajú meniac svoju formu na inú – čo predstavuje ten najlepší možný spôsob myslenia. Teda nijaký koniec, nijaký záver. Myslenie môže byť podľa mňa skutočne radikálne len vtedy, keď sa v takej či onakej skutočnosti nemusí zdôvodňovať a potvrdzovať. Neznamená to, že neguje svoju existenciu, že je ľahostajné k tomu, aký má dosah; znamená to, že podstatná je preň účasť v hre, ktorej pravidlá sú dopredu dané. Jediným pevným bodom je preň nerozhodnuteľnosť, jej stálosť a nemennosť, a jedinou úlohou myslenia je zachovanie tejto nerozhodnuteľnosti.

Neodcudziteľná prítomnosť tejto nerozhod-

nutelnosti ma však nepriviedla k nejakému ne-situovanému mysleniu obmedzujúcemu sa len na abstraktné špekulácie a manipuláciu s ideami prevzatými z dejín filozofie. Pokúsil som sa vyslobodiť z referenčného, finalistického spôsobu myslenia, lebo som chcel rozohrať hru myslenia vedomého si toho, že aj ono je myslené niečím iným. Preto som sa vždy držal aktuality, nielen zo sociologických a politických dôvodov, ale najmä preto, aby som mohol zmerať uhol dopadu na tie udalosti paralelného sveta, s ktorým sa neustále konfrontuje.

Myslenie musí zohrávať katastrofickú rolu vo svete, ktorý chce všetko neustále očisťovať, ktorý chce vyhladiť samotnú smrť a každú negatívu, musí byť súčasťou katastrofy a provokácie. Zároveň však musí zostať humanistické, zaujímať sa o človeka a až do konca bojovať o znovuzískanie reverzibility dobra a zla, ľudského a neľudského.

Bibliografia

BAUDRILLARD KNIHY, ROZHOVORY (CHRONOLOGICKY)

Le Système des objets: la consommation des signes. Paris, Gallimard 1968

La Société de consommation. Paris, Gallimard 1970

Pour une critique de l'économie politique du signe. Paris, Gallimard 1972

Le Miroir de la production. Paris, Casterman 1973

L'Échange symbolique et la mort. Paris, Gallimard 1976

Oublier Foucault. Paris, Éditions Galilée 1977

L'Effet Beaubourg. Paris, Éditions Galilée 1977

À l'ombre des majorités silencieuses. Paris, Les Cahiers d'Utopie, 1978

L'Ange de stuc. Paris, Éditions Galilée 1978

De la séduction. Paris, Éditions Galilée 1979

Enrico Baj. Paris, Filipacchi 1980

Simulacres et simulation. Éditions Galilée 1981

À l'ombre des majorités silencieuses. Paris, Denoël 1982

Les Stratégies fatales. Paris, Éditions Grasset 1983

La Gauche divine. Paris, Éditions Grasset 1985

Amérique. Paris, Éditions Grasset & Fasquelle 1986

L'Autre par lui-même. Paris, Éditions Galilée 1987

Cool Memories (1980–1985). Paris, Éditions Galilée 1987

Cool Memories 2 (1987–1990). Paris, Éditions Galilée 1990

La Transparence du mal. Paris, Éditions Galilée 1990

La Guerre du Golfe n'a pas eu lieu. Paris, Éditions Galilée 1991

L'Illusion de la fin ou la grève des événements. Paris, Éditions Galilée 1992

Figures de l'altérité. Paris, Descartes & Cie 1994

La Pensée radicale. Paris: Sens & Tonka 1994

Fragments, Cool Memories 3 (1991–1995). Paris, Éditions Galilée 1995

Le Crime parfait. Paris, Éditions Galilée 1995

Le Paroxyste indifférent, entretiens avec Philippe Petit. Paris, Éditions Grasset & Fasquelle 1997

Écran total. Paris, Éditions Galilée 1997

De l'exorcisme en politique, ou la conjuration des imbéciles. Paris, Sens & Tonka 1997

Car l'illusion ne s'oppose pas à la réalité. Paris, Descartes & Cie 1997

Le Complot de l'art. Paris, Sens & Tonka 1997

Illusion, désillusion esthétiques. Paris, Sens & Tonka 1997

„À l'ombre du millénaire ou le suspens de l'An 2000“. In: *La grande mutation; enquête sur la fin d'un millénaire.* Paris, Albin Michel 1998

- L'Échange impossible*. Paris, Éditions Galilée 1999
- Sur la photographie*. Paris, Sens & Tonka 1999
- Le Complot de l'art, entrevues*. Paris, Sens & Tonka 1999
- Cool Memories IV*. Paris, Éditions Galilée 2000
- Les Objets singuliers: architecture & philosophie*. Dialogue avec l'architecte Jean Nouvel. Paris, Calmann-Lévy 2000
- D'un fragment à l'autre, entretiens avec François L'Yvonnet*. Paris, Albin Michel 2001
- Mots de passe*. Paris, Pauvert 2000
- L'Élevage de poussière*. Paris, Sens & Tonka 2001
- Le Ludique et le policier*. Paris, Sens & Tonka 2001
- Au royaume des aveugles*. Paris, Sens & Tonka 2002
- Power Inferno; Requiem pour les Twins Towers; Hypothèse sur le terrorisme; La violence du Mondial*. Paris, Éditions Galilée 2002
- L'Esprit du terrorisme*. Paris, Éditions Galilée 2002
- Pataphysique*. Paris, Sens & Tonka 2002
- La Violence du monde avec Edgar Morin*. Paris, Éditions du Félin 2003
- Au jour le jour, 2000–2001*. Paris, Descartes & Cie 2003
- Le Pacte de lucidité ou l'intelligence du mal*. Paris, Éditions Galilée 2004
- Cahier de l'Herne n° 84, dir. par François L'Yvonnet*. Paris, Cahiers de L'Herne 2005
- Cool Memories V*. Paris, Éditions Galilée 2005
- À propos d'Utopie, entretien avec Jean-Louis Violeau*. Paris, Sens & Tonka 2005

Oublier Artaud, avec Sylvère Lotringer. Paris, Sens & Tonka 2005

Les Exilés du dialogue, avec Enrique Valiente Noailles. Paris, Éditions Galilée 2005

Pourquoi tout n'a-t-il pas déjà disparu? Paris, Éditions de L'Herne 2007

Carnaval et cannibale. Paris, Éditions de L'Herne 2008

Le Mal ventriloque. Paris, Éditions de L'Herne 2008

BAUDRILLARD V SLOVENČINE A ČEŠTINE KNIHY, ŠTÚDIE, ROZHOVORY (ABECEDNE)

Ale kam se tedy podělo zlo? Prel. M. Drozd. In: Analogon. 33/2001, s. 37–43.

Amerika. Prel. M. Petříček. Praha, Dauphin 2000.

Človek nemôže inak, iba vstúpiť do tejto hry. (rozhovor s Jeanom Baudrillardom); Mike Gane, Monique Arnaud. In: SME, Príloha Fórum, roč. 3, 13/1997, s. 1 a 3.

Divadlo odporu. Prel. J. Soprová. In: Taneční zóna. Roč. 18, 1/2014, s. 4.

Dokonalý zločin. Prel. A. Dvořáčková. Olomouc, Periplum 2001.

Duch terorismu. Prel. M. Čermáková. In: Aluze. Roč. 7, 3/2003, s. 87–93.

Fotografie. Prel. M. Fišerová. In: Profil, roč. XIII, 3/2006, s. 6–21.

Hysteréza dejín. In: OS. 12/1999, s. 65–68.

- Jedinečnosti.* Jean Nouvel & Jean Baudrillard. Prel. M. Mer-
tová-Horáčková. In: Stavba. Roč. 16, 5/2009, s. 74–77.
- Marginální systém: sběratelství.* In: M. Pachmanová (ed.):
Mít a být: sběratelství jako kumulace, recyklace a obse-
se. Prel. L. Vidmar, J. Fulka. Praha, Vysoká škola umělec-
kopřůmyslová 2008, s. 175–185.
- Masmédia, sex a volný čas.* Prel. M. Drozd. In: Analogon.
40/2004, s. 2–3.
- Nemáme už nijaké hranice* (rozhovor s Jeanom Baudrillard-
dom); Paul Sutton. In: Fragment, Roč. 12, č. 3–4 (1998),
s. 145–155.
- Obscénnost.* In: Vokno. 23/1991, s. 158.
- O svádění.* Prel. A. Dvořáčková. Olomouc, Votobia 1986.
- Porno – stereo.* Prel. M. Michalková. In: OS. 7–8/2002,
s. 6–9.
- Rozhovory s Baudrillardem.* Jean Baudrillard & Mike Gane
& Monique Arnaudová & Sylvere Lotringer. Prel. P. Mi-
keš. Olomouc, Votobia 1997.
- Realizovaná utopie.* In: Listy. Roč. 33, 5/2003, s. 83–88.
- Rituály transparence.* In: Vokno. 22/1991, s. 160.
- Smrt u Bataille.* Prel. J. Fiala. In: Výtvarné umění. 4/1993,
s. 77–78.
- Světěm obchází strašidlo...* In: Listy. 32, 4/2002, s. 69–74.
- Uskutečněná utopie.* Prel. M. Petříček jr. In: Prostor.
41/1999, s. 101–106.
- Ve stínu mlčících většin.* Prel. M. Petříček jr. In: Svět a di-
vadlo. Roč. 8, 4/1997, s. 4–9.

Virtuální realita: Svět videa a fraktálový subjekt. In: Svět a divadlo. Roč. 6, 2/1995, s. 4–10.

Zlo je tu: hovoríme s Jeanom Baudrillardom (rozhovor s Jeanom Baudrillardom); Pierre Sterckx. Prel. M. Vargová. In: Kultúrny život. Roč. 3, 8/2002, s. 10.

KNIHY A ŠTÚDIE O BAUDRILLARDOVI V SLOVENČINE A ČEŠTINE

Ajvaz, M.: *Metamorfózy a svádění.* In: Literární noviny. Roč. 10, 8/1999, s. 10.

Alijevová, D.: *Paralelné svety sociologických teórií.* In: Sociológia. Roč. 38, 5/2006, s. 367–398.

Bjelič, D. I.: *Francouzské líbání „reálného“ a praxeologická terapie: etnometodologické vyjasňování nové francouzské teorie médií.* Prel. J. Nekvapil, T. Sherman. In: Sociologický časopis. Roč. 42, 2/2006, s. 403–427.

Brázda, R.: *Svádění na Baudrillardův způsob.* In: Tvar. Roč. 7, 19/1996, s. 22.

Brázda, R.: *Jean Baudrillard – reálný únik z hyperreality.* In: Aluze. 1/2007, s. 70–72.

Fišerová, M.: *Obráz a moc. Rozhovory s francouzskými mysliteli.* Praha, Karolinum 2015. s. 188, ISBN 978–80–246–2635–2.

Horrock, Ch.: *Baudrillard a milénium.* Praha, Triton 2002, s. 78, ISBN 80–7254–266–4

Hubík, S.: *Homo ludens electricus: ludus imaginis et tonalis.* In: „Reformulácie antropologickej otázky v súčasnej fi-

- lozofii“. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2007, s. 22–36.
- Chateau, L.: *Myslím, že utrpení neskončilo*. In: Literární noviny. Roč. 18, 13/2007, s. 6.
- Chuchma, J.: *Amerika: zvláštní chvalozpěv francouzského filozofa Jeana Baudrillarda*. In: Mladá fronta Dnes. Roč. 11, č. 66/2000, s. 20.
- Kafka, T.: *Kdopak by se Číny dneska bál? Co o současném světě soudí myslitelé Baudrillard či Sloterdijk aneb nošení globalizace do Benátek*. In: Mladá fronta Dnes. Roč. 14, 256/2003, příloha Kultura, s. B/3.
- Kalnická, Z.: *Ve jménu svádění*. In: Filozofia. Roč. 59, 7/2004, s. 491–501.
- Kasarda, M.: *Na ceste nikam*. In: OS. 8/2000, s. 77–78.
- Kodoňová, M.: *Hyperrealita a jej simulakrá*. In: Romboid. Roč. XLII, č. 5/2007, s. 85.
- Marcelli, M.: *Jean Baudrillard – Pravda pravdiviejšieho*. In: Anthropos: obraz. Roč. 2, 2/2005, s. 71–72.
- Marcelli, M.: *Realita fikcie a fikcia reality*. In: R. Karul; M. Porubjak (ed.): *Realita a fikcia*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie v rámci 9. výročného stretnutia SFZ pri SAV. Bratislava: SFZ pri SAV a KF FF UCM 2009, s. 11–18. ISBN: 978–80–970303–0–8.
- Maršálek, J.: *Claude Lévi-Strauss v sociológii: Baudrillardova teorie společnosti konzumu*. In: Teorie vědy. Roč. 31, č. 1/2009, s. 141–159.
- Olič, J.: *Baudrillard na stopě zločinu*. In: Mladá fronta Dnes. Roč. 12, 295/2001, příloha Sport, s. C/7.

- Hauer, T.: *J. Baudrillard a koniec moderny*. In: Psychologie, filozofie, sociologie. Ostrava, Ostravská univerzita, s. 185–194. ISBN 80–7042–600–4.
- Pennyová, L.: *Anatomie moderní frigidity*. Prel. R. Baroš. In: Literární noviny. Roč. 21, 48/2010, s. 14–15.
- Petrusek, M.: *Dvojkroky Jeana Baudrillarda (1929–2007): pokus o tázání místo nekrologu*. In: Sociologický časopis. Roč. 43, 2/2007, s. 433–437.
- Petrusek, M.: *Skutečnost přestala být podstatná*. In: Mladá fronta Dnes. Roč. 18, 71/2007, příloha Kavárna, s. D/7
- Petrusek, M.: *Velký mág Jean Baudrillard (1929–2007)*. In: Filosofický časopis. Roč. 55, 2/2007, s. 299–302.
- Šabík, V.: *Povrchové priepasti zvodnosti*. In: Slovenské pohľady. Roč. 4+114, 3/1998, s. 121–127.
- Šlerka, J.: *Opravdu zločin?* In: Literární noviny. Roč. 13, 11/2002, s. 9.
- Švácha, R.: *Co se dozví Baudrillard od Nouvela?* In: Stavba. Roč. 16, 5/2009, s. 74.
- Thein, K.: *Instantní mystika: Baudrillardova Amerika*. Prel. V. Šír. In: Umělec. Roč. 4, 2/2000, s. 86–87.
- Typlt, J. F.: *Umění minulé, mizející umění. Mezi Heideggerem a Baudrillardem*. In: Literární noviny. Roč. 7, 42/1996, příloha Na kulturu, s. 1–3
- Valček, P.: *Teoretici médií: krátka chronológia najvýznamnejších modelov masovej komunikácie*. In: Otázky žurnalistiky. Roč. XLIX, 1–2/2006, s. 104–109.
- Zemčík, T.: *Baudrillardova teorie iluzí*. In: Filosofický časopis. Roč. 62, 3/2014, s. 355–368.

Žvaková, R.: *Kool Killer. Graffiti á la Jean Baudrillard ako vzbura prostredníctvom znakov*. In: 3/4 revue. Roč. 2, 1/2000, s. 14–16.

BAUDRILLARD NA WEBE

International Journal of Baudrillard Studies: <http://www2.ubishops.ca/ baudrillardstudies/>

The World of Jean Baudrillard: <http://www.robertexto.com/archivo9/ baudrillard.htm>

European Graduate School / EGS: <http://egs.edu/faculty/ jean-baudrillard>

Stanford Encyclopedia of Philosophy: <https://plato.stanford.edu/entries/ baudrillard/>

DOSLOV

Jean Baudrillard bol francúzsky filozof a kultúrny analytik. Akademicky sa profiloval ako marxistický sociológ spotrebnej spoločnosti (*Systém objektov*, 1968). Do svojej teórie neskôr začlenil prvky štrukturalizmu a semiológie (*Spotrebná spoločnosť. Povesti a štruktúry*, 1970 a *Zrkadlo produkcie*, 1975). V 80-tych rokoch sa fascinoval spôsobom, akým médiá ovplyvňujú naše vnímanie reality, priklonil k McLuhanovej teórii komunikácie (*Simulakrá a simulácia*, 1981). Dospel k záveru, že v postmodernom svete riadenom médiami prežívame niečo, čo možno nazvať „smrť reálna“: už nežijeme v skutočnom svete, ale v hyperrealite, teda v simulovanom svete, v ktorom absolútne nemožno určiť to, čo je skutočné a čo je iba fiktívne. Reálne a virtuálne sú spolu dokonale premiešané. Hyperealita je vďaka prepojeniu informačných sietí výsledkom simulačných procesov, urýchľujúcich zánik skutočnosti.

To, že je skutočnosť dokonale prekrytá simuláciou, resp. je možná len ako simulovaná, ukazuje na príklade lásky v knihe *O zvädzaní* (1980). „Trojuholníkového Oidipa“ tu nahradzuje „digitálnym Narcisom“: režim lásky je zapojený do *cool* (chladného) zvädzania zo strany mediálnych obrazov, produkovanych televíziou,

rozhlasom, filmom. V knihe *Extáza komunikácie* (1987) Baudrillard analyzuje spôsob, akým sme kapitulovali pred zvodnou silou médií. Bližšie okná televízie a počítačových obrazoviek prenikli do nášho súkromného sveta extatickým a obscénnym spôsobom – miznú všetky naše tajomstvá, a obrazy, ktoré sme začali konzumovať, sa stávajú stále viac pornografickými. V polovici 80-tych rokov Baudrillard cestuje do Spojených štátov. Reportáž z tejto cesty (*Amerika* 1986) sprostredkúva dojmy, ktoré v ňom zanechalo násilie siderickej a aseptickéj Ameriky, neónových svetiel jej nočných motelov, vojny gangov v New Yorku, jej trblietavá prázdnota a trblietavá bielo-blaivosť zubov jej obyvateľov – Ameriku tu z pohľadu Európana predstavuje ako najčistejší symbol hyperreality – utópie, ktorá je od začiatku prežívaná ako uskutočnená. Všetko je tu skutočné, pragmatické, všetko tu vedie k snívaniu.

O vojne v Perzskom zálive napísal v denníku *Libération*, že sa neuskutoční. Keď nastala, interpretoval svoje predchádzajúce tvrdenie tak, že vojnový konflikt nenastal pre západné obečnosť, ktoré ho vnímalo len ako sériu hyperreálnych obrazov na televíznych obrazovkách. V knihe *Vojna v zálive nebola* (1991) konštatuje, že osud Saddáma Husajna ako bývalého spojenca USA, ako aj koniec vojnového konfliktu, boli celkom predvídateľné. V ďalších rokoch rozvíja v kontexte postmodernej masovej kultúry svoju typickú tému simulakra. Pre Platóna bolo simulakrum jednoducho falošnou kópiou (na roz-

diel od kópie odrážajúcej a udržiavajúcej pomer k modelu, resp. idei). Baudrillard rozvíja myšlienku pôsobenia simulakra ako bezmedzného diania (*Totálna obrazovka*, 1997; *V ríši slepcov* 2002), determinujúceho náš „skutočný“ život.

Naša kultúra, tvrdí Baudrillard, stojí na prevrátení postupnosti vzťahu: za najreálnejší vzor nášho skutočného života totiž považujeme televíziu, internet a film, športovú a hudobnú produkciu, to znamená čisté syntetické digitálne obrazy, výtvary zbavené svojho „negatívu“. Príťažlivosť digitálneho obrazu je daná jeho technickou ideálnosťou („pozitívnosťou“ alebo „plnosťou“) – nechýba v ňom hĺbka ostrosti, uchvacuje svojou schopnosťou aktuálneho sprítomnenia udalosti. Paradox je v tom, že to, čo sa javí ako skutočné (obrazy digitálnej povahy), sa v *skutočnosti* nemôže ani nemá čas udiať. Niet viac času na skutočné myslenie, lebo myslenie sa už dávno podriadilo obrazu digitálnej, umelej inteligencie. Subjektívne prežívaný čas dobrovoľne podriaďujeme „skutočnému“, čiže virtuálnemu času leteckej dopravy.

Baudrillard sa často v intenciách „spoločnosti divadla“ interpretuje tak, že to, čo je preň skutočné, zaniklo pod nadvládou znaku, obrazu a simulakra, že skutočnosť nahradila artificialnosť a digitalizácia. Ako to naznačujú *Heslá* (2000), Baudrillard túto príliš všeobecnú diagnostiku prevracia a tvrdí, že sme kvôli realizácii predstavy absolútnej prítomnosti stratili tak znaky, obrazy, simulakrá, ako aj artificialnosť.

Stratili sme všetko: divadlo, odcudzenie, odstup, transcendenciu a abstrakciu – všetko to, čo nás chránilo pred nástupom totálne integrovanej skutočnosti. Spolu so zánikom simulakra ako takého sme dosiahli úroveň simulácie, to znamená simulácie skutočnosti skutočnejšej ako skutočnosť – hyperreálnej simulácie. Keby sme dnes chceli odpovedať na otázku: „čo je skutočné?“, mali by sme podľa Baudrillarda s odpoveďou veľký problém. Baudrillard sa totiž domnieva, že pojem „skutočnosť“ mizne, keďže už nemožno rozlišovať medzi reálnym a imaginárnym – simulácia stihla odstrániť každý „princíp pravdy“, čiže odstránila pôvodný vzťah medzi označujúcim a označovaným. Súčasným problémom už nie je rozlišovanie medzi podstatou/javom, kópiou/originálom – v dnešnej hyperreálnej dobe ide o to, tieto diferencie definitívne odstrániť.

Pavol Sucharek

OBSAH

OBJEKT	(11
HODNOTA	(15
SYMBOLICKÁ VÝMENA	(18
ZVÁDZANIE	(23
OBSCÉNNOSTĚ.	(27
TRANSPARENTNOSTĚ ZLA	(31
VIRTUÁLNE	(36
ALEATÓRNE	(40
CHAOS	(43
KONIEC	(45
DOKONALÝ ZLOČIN	(49
OSUD	(52
NEMOŽNÁ VÝMENA	(56
DUALITA	(61
MYSLENIE.	(63
POSLEDNÉ SLOVO	(66
 Bibliografia	 (68
Doslov	(79

JEAN BAUDRILLARD

NESLÁ

Z francúzskeho originálu Jean Baudrillard: Mots de passe.

PAUVERT, Librairie Arthème Fayard, Paris 2000

preložil, poznámky spracoval a bibliografiu zostavil

Pavol Sucharek

Doslov k slovenskému vydaniu napísal Pavol Sucharek

Graficky upravil Mikuláš Šoóš

Obálku navrhol Matúš Koločík

Jazyková korekcia Alena Anettová

Zodpovedný redaktor Mikuláš Šoóš

Zalomenie Dušan Babjak

Vydalo Občianske združenie HRONKA ako svoju

19. publikáciu

Vytlačila tlačiareň ETERNA Press, s.r.o. Bratislava

Prvé slovenské vydanie, Bratislava 2016

hronkaoz@gmail.com

ISBN 978-80-971743-9-2

Jean Baudrillard v knihe *Heslá* spôsobom autokomentára vysvetľuje sám seba, resp. základné pojmy, ktoré vo svojich ostatných knihách (*Symbolická výmena a smrť*, *Prie- zračnosť zla*, *Simulakra a simulácia*, *Amerika*, *Zabudnúť na Foucaulta*, atď.) filozoficky rozpracoval (podobne ako to svojho času urobil G. Deleuze vo svojom *Abecedaire*). Pojmy, ktoré Baudrillard v knihe slovníkovým spôsobom objasňuje, sú: objekt/predmet, hodnota, symbolická výmena, zvädzanie, aleatorickosť, virtualita, chaos, hrani- ca, dokonalý zločin, osud, mysle- nie, obscénnosť, transparentnosť zla, dualita. Štruktúra knihy je teda daná slovníkovým, abecedným zo- radením jednotlivých hesiel za se- bou. Všetky uvedené heslá sa prie- bežne objavujú v rozmanitých va- riáciách vo viacerých Baudrillardo- vých textoch. Baudrillard zatiaľ do slovenčiny nebol preložený, pred- kladaná kniha je jeho prvý sloven- ský preklad.